

(Nachrichtenblatt
des Bundes
zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата вносить 15 К., 15 Мар., 3 Дол., 6 рублів,
піврічна 8 К., 3 рублі, квартальна 4 К. 50 сот., 1.75 руб.

Ціна сього числа 40 сот., 15 коп.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: **Волод. Біберович.**

Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.

Адміністрація: Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

III. рік. Ч. 42.

Відень, 11 червня 1916.

Ч. 102.

В сороклітте ганебного указу против українського слова.

Шевченко возвеличив „малих отсих рабів німих“ і поставив на їх сторожі слово. І сього могутнього слова, як і загалом українського слова в ціли „возвеличення малих отсих рабів німих“ налякав ся страшно російський царат і дав вислів своєму перелякови в першій указі з XIX в. против українського друку з 1863 р. Аж до часу порозуміння з міністром народної просвіти, оберпрокуратором Святійшого Синоду та шефом жандармів у справі друку книжок в українській мові видав міністер внутрішніх справ начальній цензурній управі розпорядок, „аби в друку дозволювано тільки на такі твори в сій мові, що належать до відділу красної літератури; зате треба перестати перепускати книжки в українській мові, як духовного змісту, так наукові і загалом такі, які призначуєть ся для початкового читання для народу.“ Указ вийшов з волі самого царя. Причину видання сього указу подано в нім самім: „В останніх часах питанне про українську літературу одержало инший характер наслідком політичних обставин, що не мають ніякої звязи з чисто літературними інтересами. Давні твори в українській мові (на малоросійскомъ языкѣ) мали на ціли тільки освічені кляси України, а сьгодні прихильники української народности звернули свою увагу на непросвічену масу, а ті з них, що змагають до здійснення своїх політичних замислів, взяли ся під вимівкою, що поширюють грамотність і просвіту, до видавання книжок для початкової науки, букварів, граматик, географій і т. д.“ Крім того „в Петербурзі збирають жертви для видавання дешевих книжок в українській мові. Багато з тих книжок одержав на розгляд петербурзький центральний комітет. Немале число таких самих книжок приходить і до київського цензурного комітету.“

На тернистім шляху української книжки в українських землях, злучених персональною унією з Московщиною, не новинка сей указ. Уже в часах Петра й Катерини виступають заходи держави обединити Москалів і Українців щодо мови хочби в церковних книгах. Дня 5 жовтня 1720 р. видав царь Петро I указ, аби старі українські церковні книги для повної згоди з московськими церковними книгами порівнювати перед друком з такимиж московськими друками, щоб не було ніякої ріжницї й окремої мови.“ А щодо нових і инших книжок забороняв указ друкувати їх без позволення духовної колегії, щоб не зайшла яка незгідність з московським друком. Так отже від 1720 р. мала всі укра-

їнські видання переглядати духовна колегія в Москві, дбаючи, щоб не було в них „жадної окремої мови“. Такі укази вийшли також 25 січня та 20 марта 1721 р.

Скільки разів почало українське національне життє бити живішим живчиком у XIX в., скільки разів оживляв ся український видавничий рух, навіть видання у московській мові, які були прихильні або корисні для українства, — стільки разів почуло на собі українське письменство ведмежу лапу цензорів — душителей його. Коли під впливом віщого слова Тараса шістьдесятники зірвали ся до праці над своїм народом, російське правительство задумало припинити її указом з 1863 р. Ясно, чому за десять літ відтоді не появила ся ніодна українська книжка. А коли в рр. 1873—1876 дещо полекшала цензура та з того скористав гурток Українців-ентузіастів (Михайло Драгоманів, Володимир Антонович, Олександр Русов, Микола Лисенко і инші), згуртованих головно коло „Української секції Російського Географічного Товариства“ (Юго-западнаго Отдѣла Русекаго Географическаго Общества), тоді вийшла нечувана до того часу заборона української літератури. Ось що „зволив приказати“ царь дня 30 (18 ст. ст.) мая 1876 р.:

1. Без окремого на се дозволу головної управи в справах друку не допускати привозу в границі імперії ніяких книжок і брошур, виданих в українській мові.

2. Заборонити в імперії друк і видаванне оригінальних творів і перекладів у сійже мові, з виїмкою тільки: а) історичних документів і памятників і б) творів устної словесности, одначе з тим, аби при друкуванні історичних джерел заховати безумовно правопись оригіналів, а в творах красною письменства — не допускати ніяких ріжниць від загально-прийнятої російської правописи та щоб дозвіл на друк творів красної літератури давати не инакше, як по розгляненню рукописи в головній управі у справах друку.

3) Заборонити також ріжні сценічні вистави й відчити в українській мові, а також друк в українській мові текету до музичних нот.

Сей страшний удар, що замикав уста другому з ряду щодо великості народови російської імперії, викинув за границю декількох незвичайно талановитих і широкоосвічених людей. Сим разом здійснила ся правдивість приповідки: нема лиха без добра. Тих кілька російських Українців-емігрантів не тільки що не потонули в морі московської науки

й публіцистики, але винесли українське слово на європейську арену, присвятили свої сили та знання українській науці, українській публіцистиці на українській мові й дали українському письменству ряд книжок великої вартості з одного боку, а з другого привчили європейську, головню російську публику прислухувати ся до бажань Українців.

Українська еміграція в Швейцарії увійшла в близькі зносини з австрійською Україною, а найвизначніший член сеї еміграції — Драгоманів довершив при помочи своїх галицьких учеників, головню Франка, чуда серед заскорузлої, псевдоаристократичної галицько-української інтелігенції, а в наслідку й українських народніх мас. Від часу, як галицька Україна підпала під щораз більший, непереможний вплив Драгоманова, як сей саме вплив поглибив і уможливив галицькій Україні вірне зрозуміння Шевченкової музи, відтоді можна було назвати до деякої міри Галичину українським піємнтом. Найвизначніші українські письменники почали

друкувати свої твори та праці в галицько-українських виданнях.

І в самій Росії, хоч як тяжко давив тут указ усяку українську думку, він тільки спинив розвиток української національної й політичної думки правильним шляхом, він був тільки величезною скелею, яка не давала відістати ся зібраній воді на верх у найпригіднішій місці. Але як жива вода, хочби як далеко та глибоко була попід яким твердим каміннем, усе-таки знаходить собі вихід й тоді щойно дає вислів своїй волі, здобутій таким накладом праці, так і українська думка, заборонена глупим указом з 1876 р., зачала шукати для себе захисту в підземеллю, зродила підземельну Україну й ненависть до московського панування, котра може скінчити ся тільки з його скінченням.

Так побіч страшної кривди, заподіяної Україні, за яку жде ще пімста Росію, мав ганебний царський указ з 1876 р. й добрі наслідки, в першій мірі народження молоді України всеукраїнського напрямку.

Володимир Дебогорій-Мокрієвич.

I.

В російськй місячнику „Вѣстникъ Европы“ за серпень 1914 р. появиля ся статя Л. Дейча п. з. „Украинская и общерусская емиграція“. Лев Дейч, відомий російський соціалістичний діяч, між иншим учасник голосної в свій час „Чигиринської справи“ („Чигиринское дѣло“), тепер редактор російської соціалістичної часописи в Америці, виступив тут у новій, негарній ролі клеветника... За ціль обрав собі Українців, а передовсім Михайла Драгоманова, якому приписує всякі темні та неясні справи, а на свідка на ті всі свої обвинувачення покликав Володимира Карповича Дебогорія-Мокрієвича.

Сей „Вѣстникъ“ попав мені в руки в Софії при кінці 1914 р. Коли по перечитанню звертав я його проф. дрови Іванови Шипманову та з жалем додав, яка велика шкода, що сей свідок уже не живе,* а то він дав би найкращу відповідь на ті злобні напасти Дейча, проф. Шипманов подав мені на превелике моє здивування його адресу. В маленькй болгарськй містечку Татар-Пазарджику чотири години їзди залізницею від Софії вже щось 30 літ живе він як міський інжинір. Уже на другий день сидів я в поїзді з докладною його адресою та „Вѣстникомъ Европы“. На жаль не було його тоді вдома, бо він вибрав ся саме до своєї пасіки десь біля Старої-Загори. У знайомого його директора тамошньої гімназії зоставив я сей „Вѣстникъ“ і письмо з проською написати відповідь Дейчови. І справді вона появиля ся незабаром в „Украинск-ій Жизн-і“ за лютий 1915 р. п. з. „По поводу статьи Дейча «Украинская и общерусская емиграція»“.

Що спонукало Дейча пригадати собі всі сплетні, інтриги та клевети, що кружили серед російської еміграції перед 30 роками в Швейцарії, й саме тепер у часі війни сей пашквіль друкувати, годі зрозуміти... Мусямо пояснювати се хіба якоюсь сильною ненавистю до Українців і його представників.

Для прикладу наведу тільки один уступ з його статі „Один із Українців (гурту Драгоманова), Подолинський, не-

* Спомини Дебогорія-Мокрієвича читав я ще десь у гімназії і був певний, що він уже помер.

речитав реферат на збірці російських емігрантів, де обвинувачував революціонерів-Українців (у Дейча „южань“) у тім, що вони не зробили нічого корисного для свого народу та представив їм корисну діяльність українофілів“. На се відповів присутній на збірці Л. Дейч ось як: „Я постарав ся представити діяльність українофілів на Україні (в Дейча „в полуднево-західнім краю“) як безкорисне гасіння часу. Я оповів, як українофіли тратять кільканадцять літ на поправлення одної букви українського словаря чи на видання народніх пісень або приказок, а коли вже порішати написати щось для народу, то надрукують такі глибоко філософічні оповідання, як „Про сіру кобилу“ або „Як баба Параска купила порося“.

Замітна річ, що Дейч не пригадує собі, що він тоді сказав на оборону революціонерів, але дуже добре тямить тільки ту часть своєї промови та ще додає з дивною наївністю, що не розуміє досі, чому по сій його промові всі Українці вийшли з залі.

Сей приклад — думаю — дуже ясно характеризує становище Дейча до української справи.

Дебогорій Мокрієвич пише так про се в своїй відповіді Дейчови в „Украинск-ій Жизн-і“: „Правда, в ті давні часи більше або менше ми всі „южане“, що належали до табору лівих, любили віднести ся до українофільства так з „кондачка“, але замітне те, що навіть тепер, себто більше ніж 30 літ пізнійше, Дейч ще не розуміє, що осмішування культурної праці „українофілів“ було цілком невідповідне, бо в противнім разі він зрозумів би, що се було достаточною причиною для виходу Українців із членів товариства.“

Не більшою симпатією тішить ся в Дейча і Драгоманів. По його словам він мав велике поважання серед емігрантів, тільки невеликий гурт польських соціалістів і кількох Москалів, а між ними й Дейч, відносили ся з підозрінням до радикалізму Драгоманова, а головню Дейч уважав його просто нещирим.

Точку за точкою, клевету за клеветою розбиває покликаний самим автором свідок усі ті сплетні Дейча, отже й ті про якісь великі суми, які мав дістати Драгоманів на ре-

волюцію від якогось польського маґната, та сплетні про якісь переговори з делегатом „Добровольной охрани“ і т. д. І таким робом очищує пам'ять свого дорогого друга та приятеля від найменшої небагородної тіни, яку так конче на нього хоче кинути Дейч. Ціла відповідь Дебогорія-Мокрієвича се спокійне та чесне, але рівночасно рішуче та невідкличне здемаскування несовієного автора й оборона свого рідного народу.

II.

У великому визвольному рухові Росії брала участь найкраща частина молодіжи не тільки московської, але й усіх поневоленних народів великої імперії. Візьмім тільки один епізод, хочаб 70 роки, часи Олександра II. Всі народи мали тоді прегарних своїх заступників. Москалі мали Віру Засулич, Софію Перовську, Петра Крапоткіна, Дмитра Клеменса, Жиди Гесю Гельфман, Поляки Осіньського, а Українці одного з творців чигиринської справи Якова Стефановича, прегарну постать чернігівського мільонера Дмитра Лизогуба, С. Кравчинського й Володимира Дебогорія Мокрієвича. В своїй „Підземній Росії“* пише про них М. С. Кравчинський: „У нашій партії був Стефанович — організатор, Клеменс — мислитель, Осіньський — воєк, Крапоткін — агітатор, Дмитро Лизогуб — був святий“.

Всі вони йшли захоплені одною ідеєю знищення царату та здобуття політичної свободи та волі всім народам Росії. Пішли з гарячим жаром молодечих душ, з безкрайнім особистим пожертвуванням себе та безмежною ненавистю до сього кривавого молоха так, що коли в 1877 р. вибухла російсько-турецька війна, як пише Дебогорій Мокрієвич у своїх споминах:** „Ми всі хотіли, щоб нашу армію побито“.

В передмові до українського видання книжки С. Кравчинського „Підземна Росія“ — пише її перекладчик пок. тов. др. Евген Косевич: „Так дуже цікаво пізнати та вглянути в сі події, які так трівожили гордого російського деспота, що в найзначнійшій частині відбувалися на нашій землі, в якій львину частину праці вложили наші брати російські Українці й за які Україна мусіла солоно заплатити безлічю зломаних екзистенцій, безчисленною втратою людей, яких сі злощасні відносини відібрали від України, а потім вкинули в розпалену пащечку царського молоха. Серед інших відносин були-б сі люде славою України. А так пропали дармо, а для України двічі пропали“ . . .

Один з сього покоління і з сих людей — Володимир Карпович Дебогорій-Мокрієвич. Уродився в половині попереднього століття на Поділю, гімназію скінчив у Камінці Подільським, а на університет пішов до Київського. Було се по вистрелі Каракозова 1866 р., коли подвоїла ся лють російської реакції. За кілька місяців знищено все, на чім зостав ще слід лібералізму. Над Росією запанував важкий жандармський кулак. Не видержав у сій атмосфері Дебогорій-Мокрієвич і виїхав до Швейцарії. Одначе по кількамісячній побуті там вертає знову на Україну спершу на Поділе, а потім до Київського.

Се було при кінці 1873 р. В тім часі появилася новий тип, тип соціаліста-революціонера. Розвиток суспільної думки

покінчив свій перший етап нігілізму, що належав до десятиліття 1860—1870 рр. і змагав передовсім до власного щастя й ідеалом якого було розумне життя мислячого реаліста.

На арену виступає тепер революціонер, що шукає щастя для інших і приносить йому в жертву своє власне. Його ідеалом життя, повне терпіння і мученицька смерть. У Петербурзі повстає 1872 р. кружок Чайківців, що має свої відділи в Москві, Орлі, Таганрозі, Одесі й Києві. В одній мізерній ліпянці передмістя Петербурга осідає князь Крапоткін і веде агітацію серед міських робітників, багатий козак Обухов, що конає від сухіт, робить се серед своїх над берегами Дону. Поручник Леонід Шишко вступає як ткач до одної петербурзької фабрики, Ковалик і Войнаровський ідуть на Волгу, а Д. Рогачев з С. Кравчинським як трачі ідуть до тверської губернії на пропаганду між мужиками.

А рівночасно починало ся на Україні.

Коли Мокрієвич у 1873 р. вернув із Швейцарії, були в Києві дві революційні групи. Одна, що стояла в звязі з кружком петербурзьких „Чайківців“, і друга т. зв. „Комуна“. Чайківці хотіли наперед науково рішити справи, заки приступлять до практичного діла, комуністи рішили, що треба зараз приступити до діла й іти в народ. Дебогорій-Мокрієвич приступив до комуністів. „Так — оповідає він у своїх споминах — віри в будучність у всіх нас було тоді багато. Ми — в самій річці незначний гурток молодих людей — відчували в собі присутність незвичайної сили, а ту свідомість сили давала нам віра в народ; кожен з нас чув за собою мільони селян, при такій вірі можна було сподівати ся успіху й ігнорувати суспільність. Ми так і поступали. Ми ігнорували суспільність, признавали тільки себе, себто революціонерів, а з другого боку — мужика, відкидаючи на бік як рішучо негідне все, що було за нами й сим мужиком. Ми рішили, що на Волзі досьогодня співають ще про Пугачева та Стеньку Разіна, а на Дніпрі про гайдамаків. Правда, вже тоді були ріжниці щодо революційности селян. В користь українських селян промовляло їх захованне в часі польського повстання, як вони до нього віднесли ся, та їх ненависть до польських панів“.

І пішли київські комуністи в народ як малярі в київську губернію. Запалу, посвяти та пожертвування було багато, тільки не знали вони ні сих мужиків, ні їх звичаїв, ні головню їх мови. „Сам я — признає Мокрієвич — знав мужика тільки з зверхнього боку, а в інших ще гірше бувало, бо бачили вони їх із вікон своєї кімнати“.

Що незнання мови принесло багато шкоди тодішнім пропагандистам, показує хочби випадок із самим Дебогорієм-Мокрієвичем. У своїй революційній мандрівці по Київщині прийшов він одного вечера до села Бортничі (на лівому березі Дніпра, 15 верстов від Київського). Зайшов до одного мужика, щоб у нього переночувати. Тут у часі вечері, коли жінка господаря запитала гостя, звідки він є, а він заявив, що з ніжинського повіту, господарь закричав на нього: „брешеш, я по мові чую, що ти з Польщі, а не ніжинський!“; а Дебогорій-Мокрієвич додає від себе: „Виговір на правім березі Дніпра, або як мужики сю часть України Польщею називають, сильно відріжняється від лівобережної, я-ж виріс на Поділю та присвоїв собі тамошній говір“.

Скоро пішли арешти. Арештовано й Дебогорія-Мокрієвича та засуджено на каторжні роботи в Забайкальським

* С. М. Кравчинський (С. Степняк). „Підземна Росія“. Перекл. з мос. мови Евген Косевич. Українська Видавнична Спілка. Львів 1901.

** „Воспоминания“ Вл. Дебогорія-Мокрієвича. Париж, 1894.

краю. Одначе він скоро втікає з каторги та прибуває до Москви саме в хвилині, коли терористи, наслідники пропагандистів, святкують свій безпозиточний тріумф бомбою на Катерининськiм каналі,* який не приніє для справи революції ніякої користі, а викликав ще більшу реакцію й занепад революційних сил. Перемучений пережитими подіями та прибитий невдачами, виїзжає знову за границю.

Виїзжає з переважним серцем і з зломаною душею, бо уважав революційний рух за погребаний. Їде в Швайцарію і тут стрічаєть ся між иншим з Михайлом Драгомановим. Дейч у своїй статі робить закид Дебогорієви-Мокрієвичеви, що він зійшов ся з Драгомановим тільки тому, що один і другий були Українцями. На се відповідає Дебогорій, що націоналістом (розумієть ся політичним, а не культурно-національним) не був ніколи ні він, ні Михайло Драгоманів. Драгоманів був федералістом, а властиво автономістом, а як усі „народники“, так і Дебогорій-Мокрієвич був крайнім децентралістом — і на тій основі вони обидва зійшли ся. У Швайцарії покінчив Дебогорій технічні студії та поїхав по хліб на Балкан, до Болгарії.

III.

На однім з передмість Софії, в гарному партеровому дімкові серед садів і садків, у підніжжя Вітоші, у свого старого друга — також вигнанця з Росії — живе тепер Дебогорій-Мокрієвич.

І тут у Софії стрінув ся я перший раз з ним. Невеликого росту, з буйною ще чуприною, із сивим вусом і бородою, з пронизуючими інтелігентними очима, ще дуже енергічний старик прийняв мене дуже ввічливо. Він говорив по московськи, я по українськи. Довгі-довгі літа він з ніким не говорив по українськи, то й важко йому тепер рідною мовою говорити, та все-таки в розмові дуже часто влітає українські слова й цілі звороти.

Австрійської України цілком не знав, ні її відродження, ні її життя, з галицьких Українців знав тільки Павлика та Франка. Попросив мене передовсім книжок про наші справи та випитував ся дуже, як поводити ся супроти нас Москалі в часі свого побуту в Галичині.

Ми довго тоді говорили. Він головню питав ся, а я по змові докладно оповідав про наше життє-буттє до війни та про наше положеннє в часі війни. Він слухав дуже пильно й уважно та дуже обурился, коли почув, що Москалі в часі свого побуту в Галичині головним робом старали ся знищити весь національний і культурний доробок українського народу.

З книжок, які я йому приніє, першу перечитав „Галицкая, Буковинская и Угорская русь“, видану „Украинекою Жизнью“ в Москві, яка зробила на нього велике вражіннє і яку дуже хвалив при пізнійших стрічах зі мною.

В якийсь час пізнійше ішли ми ввечері чудовою алеєю царя освободителя, що починаєть ся від болгарського парламенту, а кінчить ся аж на стариннім історичнім шляху, що веде до Царгороду. З нами був і один товариш з російської України, яким незвичайно утішив ся Володимир Карпович. Він так давно не бачив нікого з „своїх“ України.

Пробудили ся всі старі спомини, пригадали ся молоді літа, ті славні молоді літа! Вол. К. засипав питаннями того товариша про все-все, а головню про українські села, яких він так давно не бачив, а де він так багато старих хвилин пережив як молодий студент. Питаний оповідав подрібно-широко . . .

На лиці старика явив ся румянець, заблестіли очі, він оживив ся, наче відмолоднів.

„Володимире Карповичу, говорив мій товариш, — ми добре вас знаємо з історії нашого життя, ми всі читали вашу книжку та з сею любовю та вірою, з якими ви колись, пішли і ми в наші села. Чимало може завдячуємо й ми до свідам вашим і ваших товаришів, бо вже инакше нас прийняли та зрозуміли наші мужики. Правда, се в нас було тим лекше, що ми знали їх уже не тільки з вікон наших кімнат і прийшли до них із їхнім рідним словом, українською газетою та книжкою.“

Розмова перейшла на загально-політичні теми.

„Які-ж відносини тепер нашого громадянства до поступових і ліберальних кругів російської суспільности? — спитав В. К.“

„До війни — відповів запитаний — ми йшли з ним при всіх важнійших подіях, при всіх виборах до всіх дум разом плече об плече й, де могли, їх попирали. За се все нічого ми не дістали. А сьогодні все російське громадянство проти нас. Частина російської соціальної демократії, що инакше до нас відносила ся, розбита, а її провідники на Сибірі. А инші — плеханівці. У кадетів знову є і Мілюкови, у котрих повно голосних та може і гарних фраз, але діла ніякого, а є і Струве . . . Про инших шкода й говорити.“

Старик задумав ся хвилину та не зараз відповів, аж нарешті підняв голову та сказав твердо й рішучо: „Не вірите, годі, досить ми вірили, се-ж може й краще, що ви не вірите, політика не сентимент. Коли вони се побачуть, може тоді піchnуть рахувати ся з нами та дадуть належні нам права“.

Наступав вечір, сонце ховало ся за Вітошу, кидаючи останні прощальні проміння. Треба й нам було попрощати ся. „До побачення, В. Карповичу, ви вже скоро приїдете до нас до Київa, — сказав мій товариш. Старик заворушив ся і вже з віддалі гукнув нам на прощаннє: „Бог говорив би через ваші уста!“ Ми розійшли ся.

Тридцять довгих літ пережив, кажучи словами Олександра Уляра,* найбільше типовий представник визвольного руху в Росії з часів Олександра II., відірваний від своїх та забутий ними. Та не піддав ся він своїм моральним терпінням і заводам, яких йому не пожалувало життє. Він і сьогодні лівий Українець, він досьогодня не проневірив ся своїм молодечим ідеям. Так, як колись, так і тепер, він непримиренний ворог російського царату й вірить глибоко, що тільки через знищеннє його добуде волю московський, а з ним і всі поневолені народи Росії.

Др. Лев Ганкевич.

* Смерть Олександра II від бомби, киленої Гриневичем.

* „Erinnerungen eines Nihilisten“ von W. Debogory-Mokriewitsch. Mit einem Vorworte von Alexander Ular. Deutsch von Dr. H. Röhl. Stuttgart, 1906. Переклад троха скорочений та не відає вповні деяких для нас передовсім характеристичних місць.

Фінляндське питання.

Серед новочасних національних проблем нема хіба жадної іншої стільки своєрідної та цікавої, як саме фінляндська справа, котра представляє для дослідника й політика інтерес з декількох оглядів. Насамперед з культурно-національного боку, потому з державно-політичного огляду.

З культурно-національного боку тому, що новочасний розвиток і поступ фінського народу є клясичним зразком пробудження та відродження т. з. „неісторичних“ народів, на котрі ще недавно прийнято було дивитися як на аморфну етнографічну масу, нездібну до самостійно-культурного національного життя, а ще менше до витворення власної державности та здобуття для себе політичної самостійности й незалежности.

По ідеології державно-пануючих народів сі поневолені неісторичні народи, плебейці були нижшим родом національного матеріалу, „історичною масою“, яка мала стати ся погноєм для культурно-національного розвитку сих народів — патриціїв.

Національно-культурне відродження фінського народу, котрий був подекуди подвійно „нижшим“, бо не тільки що належав до категорії так званих неісторичних народів, але до того расово походить з неарійського (яке одно будім-то має кваліфікації на вищий самостійний культурний розвиток) угро-фінського племені, вельми яскраво виказало абсолютну неузасадненість і ніби-наукову неприличність усіляких теорій про вищі й нижші народи, заложених на ступні їх здібности до самотнього культурного розвитку. А доказало се національно-культурне відродження своєю глибиною та розмахом, своєрідністю та поступовістю свого політичного напрямку в дійсно демократичному дусі, висловом чого було легке переведення таких політичних реформ (фактичне політичне зрівняння жіноцтва, припущення їх до фінляндського парламенту, заведення пропорційального виборчого права до парламенту), а се все ще й досі є камінем „преткновения“ для Англії та Франції, отже країн з найстаршим політичним розвитком і революційно-радикальними традиціями, котрі в історії Європи були камінярями політичного поступу в напрямі конституціоналізму, парламентаризму та республіканізму. В сьому останньому зміслі розуміємо ми вище зазначену своєрідність політичного моменту в фінляндським питанню.

Крім сього з політичного боку воно цікаве з огляду на державноправне відношення (маємо на думці, розуміється, се відношення перед дефінітивним погромом фінляндського конституціоналізму й автономізму в останніх роках, про що подрібніше буде мова в дальших розділах сього нариса) до Росії, яке учені дослідники державного права й державних теорій марно спокушали ся підвести під одну з теперішніх категорій державних форм, так, що були змушені вкінці признати Фінляндію або державним фрагментом (Е. Єлінек), або несuverенною державою по гіпотезі фінського вченого Германзона.

Під сим оглядом фінляндське питання має саме тепер дуже актуальне значіння і для інших поневоленних народів східної Європи, котрим у звязку з війною всімається ся надія визволення з царського ярма та для яких справа їх евентуального державно-правного й політичного положення

є питанням першорядного значіння, від такого або іншого політичного полагодження котрого залежатиме доля їх національно-культурного розвитку, подекуди отже також їх національної будучности загалом.

Щодо того — приклад Фінляндії може багато повчити всі малі народи північно-західної території царської імперії, для котрих справа державно-політичної самостійности, як з огляду на їх невелике число, так і великість території їх національних областей, а властиво й географічно-стратегічне й економічне положення сих останніх — є дуже проблематичною, а тому евентуальне здобуття сурогату державної автономности на зразок Фінляндії було-б найліпшою запорукою задля дальшого їх культурно-національного розвитку, поступу й індивідуалізації.

У сучасній багатій так званій воєнній літературі про національні справи в східній Європі та про евентуальне їх полагодження в зайнятих уже російських країнах здибаємо ся також з проєктами утворення з них напів суверенних, автономних держав фінляндського типу, напр. у брошурі д-ра Гайгалата, посла до пруського сойму (Die litauisch-baltische Frage Литовсько-балтійська справа, Berlin, 1915) пропонується ся злучення Литви з Лотвою (Lettland) „у державно-автономну цілість свого роду“ з захованням національної своєрідности кожного з обох народів і з забезпеченням національного розвитку німецького елемента в сих країнах. Рівночасно сей новий державно-політичний устрій мав би бути в тісному звязку з Німеччиною, особливо під мілітарним і цловим оглядом. Себо фактично мав би стати ся німецькою Фінляндією свого роду. Инакше уявляє собі полагодження сих справ відомий український антропогеограф др. С. Рудницький. У своїй брошурі „Der östliche Kriegsschauplatz“ (Східний терен боїв, Гна) — висловлюється ся він за утворенням західно-російських „окраїн“ — самостійних національних держав, т. зв. „Pufferstaat-ів“, „котрі не тільки під політичним і мілітарним оглядом були-б охоронним валом проти Росії, але й могли-б мати величезне значіння і задля поширення у східній Європі справжньої європейської культури“ (ст. 59—60). Одначе не слід забувати, що з російських „окраїн“, котрим у звязку з теперішньою всевітньою війною відкриваються ся перспективи національно-політичного визволення з царського ярма, лише дві мають потрібні умови задля утворення державної самостійности: Україна й Польща. Остання має ліпші внутрішні умовини: повність внутрішнього розвитку національного організму в майже викінченій диференціалізації його суспільної структури (розуміється ся, маємо на думці лиш етнографічну, а не колишню історичну Польщу), натомісьць Україна має знамениті зверхні умовини (територіяльно-географічне положення та природні багатства, які вповні забезпечують власний економічний розвиток), але і внутрішні її умови можуть вистарчати для утворення самостійної держави з України, а вже зовсім не мають підстави ворожі песимістичні проінози щодо перспектив державної самостійности України.

Приклад державно-політичного устрою Фінляндії, здавало ся, матиме для України та Польщі відносно менше значіння ніж для північно-західних „окраїн“, відомих з офіці-

яльної російської термінології під назвою „северо-западнаво“ (себто Литви й Білоруси) та „прибалтійською краєю“, однак фактично і для них фінляндський зразок міг би мати евентуально деяке позитивне значіння.

Цікаво, що в сучасній польській політичній думці з зростом так званої австрійської орієнтації набуває переваги проєкт утворення не самостійного польського „Pufferstaat-y“, котрий найбільше відповідав би домаганням „незалежної Польщі“ (Niepodległej Polski), але прилучення визволених польських країн до Австрії та злучення їх з Галичиною (ми тут лишаємо на боці питання про раціональність включення до майбутньої Польщі всієї Галичини або інкорпорації деяких непольських провінцій під національним оглядом колишньої історичної річи посполитій, бо се безпосередньо не вязать ся ніяк з порушеною тут справою) — по триалістичним принципам: Австро-Польща-Угорщина. Таким чином майбутня Польща була-б внутрішньо-самостійною державою, однак назверх несuverенною державою; отже, коли не формально, то фактично її відношення до Австрії нагадувало-б подекуди ще недавнє фактичне (не правне) державно-політичне положення Фінляндії.

Так само й частина України може опинити ся після війни в ситуації, коли для неї утворення власного державного політичного життя на зразок Фінляндії було-б бажаним. А що головний центр власної державности України лежить у російській її частині, то здійснення державно-самостійницьких її ідеалів і домагань залежить насамперед від відірвання російської України від Росії. Міцну запоруку самостійного державного існування України дає лише відірвання всієї російської України й утворення з неї окремої держави. Правда, й частина російської України, скажемо, правобережної, могла-б існувати самостійно, але вигіднішим було-б для неї та для австрійської України зілляти ся у суцільну політичну автономну одиницю з Австрією. В сьому випадку приклад Фінляндії міг би мати для Українців позитивне значіння, а ще більше тоді, коли лише деякі кусники російської України будуть відірвані згід російського панування. В сьому випадку зєдинення всіх зайнятих частин України з австрійськими й відокремлення їх в як найбільш автономну країну під Австрією на зразок Фінляндії — було-б вельми бажане, як для сучасности, так і будучности України й українського народу. Оборонці засади абсолютної самодержавности народу, котрих не вдоволяє внутрішня справжня автономія народу, котрі в кождім випадку домагають ся також зовнішньої суверенности для власної державности, відкидають фінляндський дотеперішній спосіб полагодження справи, що інтересує нас тут, не лише принципіально й à priori, але теж і тому, що фактично він не показав ся тривким, потерпівши саме в останніх роках велику невдачу.

На нашу думку недавнє фiasco сього способу на російському ґрунті не залежало від якоїсь органічної його недостачі, чи нездібности до життя, але лише від невідповідного примінення його до державного устрою, що в своїй основі не надаєть ся до комбінації з дійсно автономно-конституційним політичним типом краювої самоуправи.

Невдачу фінляндського автономізму не спричинили його недостачі, але причиною невдачі було те, що його принцип-

лено до царського деспотичного централістичного устрою, котрий à priori виключає якусь автономну сторону політичного спожиття. З сеї самої причини потерпів свого часу невдачу польський конституціоналізм, злучений віденським конгресом перед сто роками з російським царизмом.

Польсько-російська та фінляндсько-російська злука відмінних політичних форм була згори засуджена на банкруцтво, бо в своїй істоті були се, мовляв, протиприродні способи державно-політичної симбіози.

Через се ми хочемо лише сказати, що сама по собі фінляндська форма автономізму не тільки що є цілком можливою та здібною до життя, але в багатьох випадках, коли треба полагодити скомпліковані випадки державно-політичних прямунів поневоленних загалом і так званих неісторичних народів зокрема, навіть найліпшим способом розвязання проблеми умовної державности сих народів.

Однак при всім тим є *conditio sine qua non*, щоб держава, з якою має настати злука на фінляндський спосіб, була дійсно конституційна або бодай мала власний державний лад, котрий не перечив би основним вимогам політичного автономізму новоприлучених країн, як се стало ся напр. у випадку злучення конституційного Польського Королівства з Росією (1815 р.) або прилучення Фінляндії (1809 р.) з фактичним конституційним минулим, з деспотичною царською державою.

Крім сього може зацікавити Українців фінляндська справа ще й з інших причин; а саме з огляду на національне відродження фінського народу, котре ми назвали-б клясичним зразком новочасного національного ренесансу загалом. Подекуди можна його уважати клясичнішим від чеського національного відродження.

Бо в сьому останньому випадку ми маємо приклад національного пробудження історичного народу з великою культурно-національною та політично-державною минулістю, котрий лише наслідком політичних катастроф і географічного положення зійшов на якийсь час до раніш поневоленних народів і котрий став лише релятивно ніби-неісторичним народом. Тимчасом Фіни, як зазначено, подвійно „меншеварта нація“, своїм расовим походженням і своєю, так оказати-б, неісторичною історією, себто історією без державно-політичних традицій, котрі по аристократичним національним теоріям виключно дають народам „свідцтво зрілости“ на титул історичних, себто вищих народів, місією яких буцім-то є панувати й володіти над народами та расами, приспаними й призабутими історією.

Отже, для Українців, котрі (особливо в російській Україні) в сьому національному відродженню мають ще чимало праці на будуче, історія фінського національного відродження багато де в чому може бути цікавою та багато дечого може навчити.

Завданням дальших статей сього нарису про фінляндське питання є саме познайомити українських читачів не лише з політичним боком сеї справи, але насамперед з культурно-національним відродженням фінського народу, з його пробудженням, національною еманципацією й індивідуалізацією, потім з господарським розвитком і політичним поступом шляхом новочасних демократичних думок і гасел.

Підхорунжий У. С. С. Володимир Свідерський.

(Проба характеристики).

(Докінчене).

В півтора тижня пізніше розпочалися властиві битви на Маківці. Героєм першого дня тих битв (29 квітня 1915 р.) був поруч четаря Романа Сушка безперечно Свідерко. Він не тільки весь час особисто провадив до приступу свою чету, але навіть цілу сотню (Дудинського), з найбільшим нараженням життя скакав поміж смереками від стрільця до стрільця й бив у шию кожного, котрий докладно не мірив у ворога,

Через ту рішучість наші хлопці як загіпнотезовані йшли здисципліновано та з найбільшим спокоєм. Не зважаючи на страшний огонь йшли з багнетом у руці вперед і при рівно витривалій помочи інших сотень не тільки що виперли Москалів, але навіть частину їх узяли в полон. Було се раненько. Настав спокій, що з перестрілками тривав кілька днів.

Як тільки настав спокій, пішов непосидючий Свідерко до Головецька. Прийшов у вечері до нашої головної квартири на вино, заспівав собі свою улюблену пісню:

*„Хто верне до дому,
Той з золота не...!“*

і просив нас усіх її співати.

Тоді я побачив на нім трофей: грубий, чорний шнурок на шиї, на котрім був завішений револьвер, що до половини виставав з кишені. Торбинки на револьвер не мав і він усе випадав йому з кишені, тим більше, що товариші жартом любили витягати його. Сей трофей був тим незвичайний, що був чисто австрійський і відобраний від австрійського підфіцера. А все-ж був се трофей! У Свідерка все було оригінальне й сей оригінальний трофей дістався в його руки таким способом.

У часі битви на Маківці скрізь присутній Свідерко надбів на австрійський машиновий кріс, до котрого надбали вже Москалі. Відділ жовнірів, зайнятий при крісі, покинув його та почав поволі подавати ся назад. Тоді Свідерко прискочив до першого підфіцера, що подавав ся від кріса, відобрав від нього револьвер і змірив ся ним до Москалів. Тоді наші хлопці, що уважали на Свідерка, прискочили йому з помічю і врятували машиновий кріс.

Свідерко закликав ся, що за весь час пострілив щойно на Маківці першого Москаля. Всі знали, що він тому називав його „першим“, бо докладно бачив, як Москаля поцілів. А було то так: В метушні потягнув. Свідерка якийсь стрілець за плече та крикнув: „Хорунжий! Ось сей у вас ціляє!“ причім показав на Москаля. Свідерко в сій самій хвилі стрілив з короткого кріса в дерево, зпоза котрого вихилений Москаль міряв до нього. Стріл Свідерка відірвав кусень смереки, а Москаль, що стояв за нею, кинув кріс і хопив ся правою рукою за ліву. Стало ся се

дуже скоро й на близьку віддаль, може яких 15 кроків і тому Свідерко докладно бачив, що пострілив його.

В часі другого приступу Москалів на Маківку Свідерко був хорий. Мав білою газою завязану свою тонку шию й вічно поправляв револьвер, що випадав йому з кишені. Все час знов нарікав на жорстокість війни. Ми муєли з Головецька забирати ся, бо Москалі з тяжких гармат били на село, котре горіло. Свідерко нарікав на „підле людське кодро“, що „тратить час на війну“ та „не має що ліпшого до роботи ніж стріляти до себе“.

Він любив говорити про те, що робив би, якби його взяли в полон. Передовсім признав ся-б, що є українським січовим стрільцем, „що вони тоді зробили-б, се мене не обходить“. Бачучи пожежу села й чуючи плач людей, заявляв урочисто, що аж тепер переконав ся, що то значить війна та до розстрільної вже його ніхто не затагне, бо се дуже брутална річ. Свідерко аргументував так переконуючо, що я, хоч знав його, починав вірити, що сим разом готов додержати постанови.

При третім найстрашнішим приступі Москалів на Маківку Свідерко ще з підв'язаним горлом і своїм револьвером пішов на чолі своєї чети, виминаючи зручно місця, обстрілювані російською артилерією, в свою „бруталну“ розстрільну. І сим разом вийшов з неї цілий.

В кілька днів опісля почали Москалі свій останній відворот аж під Болехів. Там було зразу спокійно й ми зі Свідерком ходили на прохід по Болехові. Незабаром пішов наш курінь до Лисович коло Морщина. Тут Москалі наперли величезними масами на австрійську лінію, щоб її проломити й сим робом улекшити собі тяжку позицію під Стриєм, де зажерто напірали на них німецькі війська. Три рази відперли союзники — російські атаки, завдаючи Москалям великі втрати. Одначе четвертого напору — а було се рано 29 мая 1915 р. — не могли союзники видержати. Пішли тоді в пекельний огонь і стрільці. Лиш сотня Дудинського, в котрій був Свідерко, була ще при команді нашої групи як її остання резерва. Москалі напірали щораз сильніше. Їх огонь дійшов до небувалих розмірів. Рівнина дуже сприяла їх напорам. Коли Москалі в двох місяцях проломили нашу лінію, стрільці не могли вже видістатися. Москалі обійшли їх з обох фланк, а назад годі було подати ся, бо російські машинові кріси без перестанку обсіпували цілою масою стрілів рівну як дошка долину. Почало свитати. Стрільці ще не піддавали ся. Деякі боронили ся завзято, інші пробували виховзнути ся одинцем. Але годі було. Лиш малій горстці наших Стрільців, що стояли на тих позиціях, удало ся уникнути смерти або полону. Телефонічні получения розстрільної з командою були перервані. А команді треба було певних і докладних відомостей про стан битви. І тоді вислано з стежею Свідерка. Він — як оповідали товариші — стиснув свій револьвер, скликав своїх хлопців і пішов — по нинішній день.

На кілька годин перед полоненням Свідерка бачив я його в останнє. Він запрошував мене до своєї „вілли“, як називав невеличкий оборіг, котрий вистелив соломомою, заслонив від сторони Москалів бетоновими стовпчиками, а на

углах сеї охорони виставив сталеві плаці зі шпранелів, у котрі насадив повно чудових пільних квітів і рож з якогось огороду. Він усе дуже любив красу та його „вілля“ виглядала поправді приманливо.

Він запрошував мене на нічліг, впевняючи, що вже рішучо не вдасться в ніяку бійку з Москалями, а на доказ, що так поступить, навіть — роззув ся. Очевидно, як почув стрілянина, скоро назад взув ся й побіг збирати свою чету.

Його втрата була для нас одною з найболючіших.

Незабаром опісля довідалися ми від російських полонених, що його полонили й разом з іншими офіцерами та Степанівною повезли через Журавно й Рогатин до Києва. І вкінці побачив він той Київ, про котрий не раз голосно мріяв.

Про полонення Свідерського довідав ся я головню від десятника У. С. С. Петра Семеняка, ученика торговельної школи (ур. 1895 р. в Пядиках, пов. Коломия), котрого полонено разом зі Свідерським, отсе: „Було се дня 29 мая 1915 р. На дворі зоріло. Наші стрільці, а саме сотні Дудинського, Чмоли й Букшованого видержали в ночі два московські приступи та мали ще в резерві сотню Носковського, а над раном прийшла їм у поміч ще остання чета, якою ми там розпоряджали. В ній був Свідерський і я. Але Москалі не зробили вже третього пристуцу на нас, тільки на Мадярів, що з нами сусідували, та проломивши їх, обступили Стрільців з усіх сторін. Наші хлопці стріляли до останка, опісля боронили ся ще багнетами, але Москалі великою силою обступили їх так, що не було вже рятунку. І вкінці забрали нас останніх. Свідерський дуже злостив ся, що його зловили. При перепитуванні заявив виразно, що він хорунжий Українських Січових Стрільців, те саме заявили всі інші наші офіцери, з вїмкою одного, та всі стрільці. Його та трьох інших стрілецьких офіцерів відфотографували Москалі з чотирьох боків, а Степанівну окремо. Коли нашим офіцерам запропонували вибрати собі „денщиків“ (ордонансів), я, хоч десятник, не хотючи розлучити ся з Свідерським, просив його, аби зголосив мене як свого денщика. Він згодив ся. І я йшов з ним пішки аж до Ходорова, де нас таки розлучили, бо нашим офіцерам дали Москалі фіру (між російськими офіцерами були й Українці). Свідерський купав ся довго в Дністрі. Раз угнівав ся на малярських офіцерів і забрав ся від них. Через цілу дорогу говорив Свідерський лиш про пляни втечі. Що з ним стало ся дальше, не знаю. Я втік ось так. У Рогатині пізнав мене бувший стрілець Моссора, що був у цивільній одежі. Він приступив до мене, хоч я йшов разом з іншими під конвоем, і сказав: „Уважай у селі Пукові, там ждатимуть уже на вас мої знайомі, а між ними тов. Соломка“. В тім селі (воно чисто українське) ждало на нас багато людей, головню дівчат, що виносили австрійському полоненому війську пити й їсти. Ті люде дуже зглотили ся коло одного містка. До мене приступила там інтелігентна українська пані й запитала, чи я стрілець і як називаю ся. Я сказав. Тоді вона шепнула, що тут можна втекти і є вже де сховати ся. Я зараз висмикнув ся та скочив на перше подвірє, яке побачив. Ніхто з сторожі не запримитив мене. Але випадок хотів, що перед хатою застав я салдата, котрий запитав мене, чого я тут шукаю. Я відповів, що хочу купити собі молока в хаті. Та він не дав мені вступити до хати й завернув під конвой. Одначе я на дру-

гий раз уже добре уважав. Незабаром побачив я знову таку саму глоту людей, що давали їсти й пити австрійським полоненим. Я замішав ся між них знову і скочив на перше обійсте, яке побачив коло тої глоти людей. Сим разом я вже багато не розглядав ся, але відразу скочив на горіще й там укрит ся. А нашого Свідерського повезли дальше“.

Так представили Свідерського четарь Гарасимів і інші.

А знов мій давній знайомий і товариш з академічних часів Микола Стронський*, четарь У. С. С. і б. ад'ютант команданта Коссака, схарактеризував Свідерського ось як:

„Свідерський був для мене симпатично-загадковий. Волів більше невигоду ніж вигоду, купав ся навіть у часі студени, на перший погляд робив вражінне строгої людини, відповідав на питання коротко: „добре“, „не знаю“, немов відбуркував, мав нервозні рухи, ходив, характеристично хитаючи ся. Щойно по зближенню з ним можна було запримитити його сердечність. Він мав оригінальні й самостійні погляди на життя в кождім напрямі. Те, що він напр. про війну инакше висловлював ся в теорії, ніж поступав у практиці, пояснює собі просто втому, викликаною величезними трудами. Денервували його крім того непорозуміння між старшиною У. С. С., причім шукав усе „точки виходу“ та в зневіру не падавав. Була се людина гарячішого темпераменту й тому все впливало сильно на нього, хоч не перемагало. На медицину пішов не для хліба, тільки задля знання, як сам не раз висловлював ся своїм оригінальним способом. Був малоговорливий, хіба з ким добре знав ся. Велика була його начитаність: знав усякі філософічні теорії, котрі любив проголошувати, як був під охотою. Незвичайно любив природу: любував ся кождою квіткою та звертав увагу на її вигляд. Була се характерна людина. Свідерський усе додержував слова — з одною одинокою вїмкою: коли казав: „не піду вже в розстрільну“, то всі знали, що Свідерський незабаром зявить ся там. Маркирантів сильно не терпів і в очі говорив їм без скрупулів: „Батяри!“ Дуже негатиивно висловлював ся про життя емігрантів у Відні й, вернувши раз відти, всім говорив: „Не їдьте там!“ „Русинів“ не любив, але мав сильну національну українську ідею. Кожду вільну хвилину зуживав на читання й читав звичайно до пізна в ночі. Зрештою характеристика подана Гарасимовим, вірна та правдива.“

* * *

Таким чином дав я читачеві замість одної — дві характеристики Свідерського: одну, представлену більше фактами на широкім тлі воєнних подій, другу — характеристику в тіснійшій і властивій значінню того слова, коротку, але релефну. Обидві вони мають ту прикмету, що подані з першої руки, то є людьми, котрі особисто знали Свідерського, жили з ним довше разом і бачили його в ріжних ситуаціях. Друга ще важнійша прикмета тих характеристик полягає на їх правдомовности, за котру я особисто можу відповідати, а то на основі знайомства з обома оповідачами й опінії загалу Стрільців про Свідерського, котрій я, розумієть ся, уважно прислухав ся, задумуючи віддавна зібрати матеріали до написання характеристик бодай кількох інтереснійших старшин Українського Стрільцтва.

* Уроджений 17 грудня 1880 р. в Сільній Ясенці (пов. Дрогобич).

Правду сказавши, то й ся праця представляє властиво тільки матеріал для написання характеристики, хоч з другого боку обіймає дві своєрідні й до деякої міри повні характеристики. В одну цілість злити їх і належито вирізьбити можна-б, щойно одержавши матеріал з часів гімназійних університетських студій Свідерського, себто з часів, коли кристалізував ся оригінальний дух сеї людини. Не маю змоги навіть у разі одержання обробити його тут на полі. А сей матеріал рішуче стоїть оброблення. Перед нами очевидно новий тип української інтелігентної молодіжи, що вийшла з народу. Загал такої молодіжи ще асимілюєть ся до тих тяжких ліній, спокійних і абсолютно нічим не цікавих, котрі становлять „грос“ молодіжи, що на „шляху життя“ так безслідно пропадає. Мабуть трудно було би знайти другий народ, молодіж котрого становила-б такий тип, як наша молодіж давніших поколінь. Філістерство загалу нашої інтелігенції в минувшині доказує найліпше вислід „праці“ її життя по дозрінню й зайняттю становищ серед суспільности. Незносний „запах“ сього філістерства проймає досі майже всі наші організації, інституції, товариства, гуртки т. д.

Знаю, з яким „величнім“ успіхом можна збивати її твердження, вказувати на тяжкі „обставини“, „умови“ та як там не називають ся всі ті фікові листки, котрими можна гарно та при аплявзі покрити яркі докази нездарности цілих генерацій. Одначе ніщо не потрапить закрити щільно таких фактів, як те, що напр. наша інтелігенція від 1868 р. не зорганізувала видавництва, котре видало-б навіть стільки для простого народу дійсно інтересних книжок, скільки видав їх Жид Оренштайн за два роки для тих кругів суспільности, для яких призначив своє видання. До сеї пори не маємо більшої популярної географії України, не маємо ніодної всевітньої історії для народу, не маємо хочби невеличкої енциклопедії ні лексикону, не маємо навіть слабенького огляду нашої парламентарної та соймової політики, не маємо ні одної доброї історії нашої літератури — ми, нація, що опираєть ся на масах простого народу. Не було кому зробити навіть такої звичайної роботи, як переклади чудових популярних видавництв наших сусідів з різних областей. І нехай хтось вяснить, бо я не можу, що властиво робили ті товпи наших інтелігентів, котрі видала кожда генерація. Очевидно „поборювали тяжкі обставини.“ Поборювали їх так знаменито, що ми нині не маємо найпримітивніших агітаційних (просвітних і для просвітелів) річей, ба навіть можности ясно поставити справу на

тапет: у нас досі нема свободи преси, а тим самим і думки й то не з вини державних чи там польських цензорів, а таки наших власних. Сим закидом не хочу я чокорити нашим редакціям, бо знаю їх положення, серед котрого нераз навіть за найбільше невинне слово чи статю приходиться ся переносити формальний рев обурення товпи філістрів.

Навіть ті покоління української молодіжи, що розпочали свій виступ зовсім не по філістерськи (гл. працю п. з. „Хроніка руху української акад. молодіжи у Львові“ в альманаху віденської „Січи“ з 1908 р.), перегоріли так якось скоро, як соломяна стріха на бідній мужицькій хаті. При тихли, зникли, розплили ся: „тяжкі обставини“ побороли їх, а не вони „обставини“.*

І тому я з великим зацікавленнем студіював такий новий, ліпший тип серед нашої молодіжи, як вище представлений, що серед дійсно найтяжших обставин, які можна собі представити, сповняв не тільки свої обовязки, але робив і те, до чого не був зобовязаний. Є в нім ще одна риса, що лучить його з дотеперішнім пануючим типом: противенство між практикою й теорією. Я дивлю ся на сю черту його вдачі инакше ніж тов. Стронський і не вважаю її виключним впливом утоми. На сю черту складаєть ся крім сеї причини ще й цілий ряд інших. А виступає вона рельєфно таки на фоні слів т. Стронського: „Свідерський „Русинів“ не любив, але мав сильну, національну українську ідею.“ — „Не любив“ — очевидно, як не терплять себе органічно немов через шкіру типи людей, що надто ріжняться між собою психікою, способом думання, реагуванням на зверхні обставини і т. д. Людина, що серед тріскучих морозів або непогоди двигає з собою цілу бібліотечку книг і, не зважаючи на втому по тяжкій праці, знаходить можність читати, образувати ся, вчити ся, — не може любити отяжілого, знеохоченого та сквашеного типу людей. Така людина мусить відчувати до такого типу нехить. Тут джерело теорії Свідерського про потребу винищення „підлого кодла“. Але з другого боку він, як освічена людина, розумів, що він з тим „кодлом“ звязаний, що будуче покоління того самого „кодла“ може бути зовсім инакше, ліпше, енергічніше, некаправе й нехирляве. І тут джерело його віри в національну українську ідею.

Писано в полі над Стрипою 1915 р.

Др. Осип Назарук.

* Тяжкі обставини очевидно існують у життю нашої інтелігенції й особливо молодіжи, але на такі життєві обставини мають право нарікати звичайно саме ті, що працюють для загалу...

Перша українська школа на Волині.

Святочне відкриття першої української 4-класової народної школи у Володимирі Волинським.

Перша українська 4-класова народня школа в Володимирі Волинським розпочала свою діяльність з початком квітня с. р. Святочне відкриття сеї школи відбуло ся 20 мая с. р. Школа сама поміщена в просторім будинку на передмістю Риловичі. Будинок прикрашено назверх українськими, австрійськими й угорськими стягами. Шкільну залю та гостинну кімнату, яку призначено для запрошених гостей і родичів дітей, прибрано килимами та зеленю. На стінах висіли портрети Тараса Шевченка, Івана Франка, Бориса Грінченка й образи: Візд Б. Хмельницького до Києва і Гість з Запорожа. Портрет Шевченка прибрано рушниками, вишивками та білим бозом, а портрети цїсаря Франца Йосифа I й Престола-наслідника квітами й українськими та державними стягами.

Одна зі стїн прибрана сосновим вінцем, а на її середині пишала ся велика стрілецька відзнака з буквами „У. С. С.“ На зелено обмасних таблицях виписано гасла: „Не скує душі живої, ні слова живого“ та „Боріте ся, поборете, вам Бог помагає“.

Чистенько прибрані шкільні діти в числі коло 400 зібрали ся почасти в гостинній кімнаті. Часть їх усталила ся в два почесні ряди, які тягнули ся від подвіря аж до шкільної залі, та під проводом учительок С. Сидоровичівної, Т. Ліщинської, А. Гайдучківної й А. Вігунівної витали гостей, які спішили на се свято. О год. 11 приїхали самоходами запрошені військові гості, яких сердечно привитали діти. І так прийшов окружний командант полковник Е. Домбровецкий,

його заступник майор Л. Геллер, кап. Е. Геллер, начальник етапної місцевої команди Ф. Гаралевич, капітан Г. Баумгертнер, правительственный комісар Володимира Волинського, надпоручник Гнат Мартинець, надпоручник А. Добрянський, командант військової поліції надпоручник Е. Мозер, православний окружний курат о. Корнило Киретюк, лат. свящ. о. Тарногурекій, цивільний комісар д-р Аппель. Явилися також заступники У. С. С. четарь М. Савич, дес. Романків, Романюк і др. В. Кузьмич.

Місцевий Український Шкільний Комітет репрезентували голова сьогож Комітету Е. Черановський і Д. Березовський. На свято прийшло також чимало батьків шкільної дівчорі, міщан, місцевої інтелігенції й організаторів. Присутних привітав голова Шкільного Комітету д. Е. Черановський промовою.

По промові заспівали діти гімн, а до його скінченню виступив у гарно мережаній сорочці уч. III кл. Каспрович, приступив до полковника Е. Домбровецкого та попросив його, щоб він переслав Й. Ц. і К. В. цісареві Францови Йосифови депешу в доказ вдячності дітей за рідну школу.

По сім наступив попис дітей, який розпочався рядом деклямацій. І так 6-літній хлопчик Василь Савич, уч. I кл., віддеклямував „Листи малого сина до батька на війні“, уч. III кл. Ц. Боксерівна „Des Kindes Kaiserlied“ (Цісарська пісня дитини), уч. III кл. М. Каспрович „Мово рідна, слово рідне“ та уч. III кл. Б. Гальперзон: „Поранок“.

По сім промовив полковник Е. Домбровецкий. Він гарячо подякував Шкільному Комітету, а зокрема д. Е. Черановському й управі школи за гарне та сердечне прийняття

та зазначив, що з того всього, що тут бачив, відніс як найліпше вражінне та бачив усе найкраще, чого міг надіяти ся. Звертаючи ся до учительки пані Савини Сидоровичівної, сказав: „Вашого імени, піонірко, я не забуду“.

По промові полковника відспівав дівочий хор „Верховино, світку ти наш“. Спів припав усім до вподоби, а гостям Німцям особливо подобала ся коломийка. По співі віддеклямувала убрана в народній стрій Надя Кучевська вірш Остапа Грицяя „До України“. Деклямація всім дуже подобала ся.

Попис закінчено відспіванням національного гімну „Ще не вмерла Україна“. Всі гості вписали ся на пам'ятку до шкільної хроніки та пішли оглянути школу. Хвалили взірцевий порядок і розпитували ся про мастковий стан школи та дітей. Полковник розмовляв з дітьми, питав їх про Шевченка, а вони йому оповідали все, що вони знали про його життя. Свято закінчило ся спільним відфотографуванням гостей з учительським збором і шкільними дітьми.

Найближшого дня прислав полковник Е. Домбровецкий 200 корон яко жертву для бідних шкільних дітей.

Свято викликало в гостей, батьків і в самих дітей незвичайно миле та гарне вражінне та зостане для них одним з найясніших днів, які їм довело ся пережити за час сеї грізної світової заверюхи.

До сього, що се свято так гарно випало та що воно загалом відбуло ся, побіч учительського збору чимало заслужив ся голова Українського Шкільного Комітету Е. Черановський, надпоручник Гнат Мартинець і четарь У. С. С. М. Савич.

Іронія весни.

*Батько гасне на постели, —
Сповідь шойно ми провели . . .
А синочок на печі:
Мамо, хочу вийти з хати,
З діточками погуляти
І віночків напастити!*

*Син побіг. А тут з розпуки
Бідна мати ломить руки,
Муж не стоїне, вже коня . . .*

* * *

*Син побавив ся, вертає,
Двері в розетіж відчиняє,
Бачить: матінка рида . . .*

*Взяла хлопця, обіймає:
Сину, батенько вмірає!
Впала, як трава в покіє . . .
А синочок: мамуню, прошу,
Що за квітку прехорошу
Я із поля вам приніс! . . .*

У. С. С. Юра Шкрумеляк.

× Похорон Івана Франка.*

Останні хвили свого трудящого життя прожив Франко в своїй віллі при вул. Поніського ч. 4 в самоті. Передтим довгий час перебував у приюті для хорих Українських Січових Стрільців. Весь час був при повній свідомості й, хоч здавав собі справу з критичного стану здоров'я, проте сподівався поправи й навіть збирав ся до Криворівні на літній відпочинок. Помер 28 мая о 4 год. пополудні в присутності д. М. Колодія, а останнім його словом була просьба звернена до д. Колодія, щоб він прийшов до нього о 8-ій год. ввечері, „бо я готов ще вмерти“.

Похоронами Покійного зайняло ся Наукове Тов. ім. Шевченка, окрасою якого він був. Виділ Товариства відбув у сій цілі на другий день 29 мая засідання, на яким делегат Виділу др. Василь Щурат ушанував память Покійного відповідною промовою, по сім Виділ прийняв рішення щодо самих похоронів. Про смерть Франка повідомлено українське громадянство в цілім краю й Загальну Українську Раду у

* Особною книжкою видає Союз життєпис Івана Франка й докладний опис його похорону.

Відні телеграфічно, а на мурах міста Львова розліплено похоронні плякати.

Того самого дня відбули засідання Народній Комітет і виділи інших товариств і організацій у Львові, присвячені памяти Покійника. На українських домах стали повішати жалобні фани. Книгарня Наук. Тов. ім. Шевченка в домі „Просвіти“ в ринку уладила жалібну виставу творів Покійника.

У Відні, коли наспіла вість про смерть Франка, зібрала ся дня 29 мая Загальна Українська Рада під проводом посла Миколи Василька. На сім засіданню д. Ярослав Весоловський присвятив памяти згаслого Поета посмертну згадку, а Рада постановила переслати заяви співчуття синам Покійного й Тов-у ім. Шевченка, взяти участь у похоронах через своїх надпоручників дд. Костя Левицького, Миколу Ганкевича й Кирила Трильовського та зложити на домовині вінок. Далше ухвалено уладити академію у Відні в честь Франка та дати почин до поставлення пам'ятника Поетови від цілого українського народу.

Президія Союзу визволення України вислала кондоленційну телеграму до Наук. Тов. ім. Шевченка у Львові й упросила телеграфічно д-ра Івана Крип'якевича у Львові зложити на домовину Покійника терновий вінок від Союзу. Крім того повідомив Союз телеграфічно про смерть Франка проф. Шишманова в Софії, проф. Арборе в Букарешті, редакцію „Revue Ukrainienne“ в Лозанні — з прошенням подати вістку на російську Україну, — централу Союзу в Берліні й полонених Українців у деяких таборах в Австрії й Німеччині.

До редакцій львівських українських часописей на другий і найближші дні по смерті Покійника стали напливати масові вислови співчуття з приводу смерти великого Поета й Громадянина з різних сторін Галичини та з заграничі. Першими відкликнулися Українські Січові Стрільці зі Львова і в полі, Загальна Українська Рада, Союз визволення України з Відня, різні національні товариства й організації зі Львова, Галичини й Буковини, численні приватні особи, Українці з зайнятих областей Волині й Холмщини, полонені Українці з різних таборів в Австрії й Німеччині.

Українські часописи вийшли в жалібних обвідках і принесли описи останніх хвиль життя Франка та статі про найбільшу втрату, яку поніс український народ у часі війни в особі змерлого Івана Франка. Польські часописи в Галичині й німецькі у Відні принесли гарні посмертні згадки, присвячені Франкови.

Похорон відбув ся дня 31 мая пополудні, при незвичайно великій участі людности, очевидно, з маленькими винятками, виключно української, число якої обраховують часописи на 10.000. При виносі тіла з дому при вул. Понінського попросив Покійного промовою від цілого українського народу голова Загальної Української Ради др. Кость Левицький. На кладовище супроводив домовину син Покійного Петро Франко з рідних і численні репрезентанти національних інституцій і корпорацій. Узяли участь у похороні також деякі Поляки, колишні співробітники Покійного

в „Kurjer-i Lwowsk-im“. Проводив домовину й один єдиний священик.

Зложені на домовину численні вінки в частині несли депутатії дотичних інституцій у руках, а переважна частка наповнила цілий спеціальний віз. Вінки зложили між іншими: „Батькови — Родина“, „Заг. Укр. Рада, „Союз визволення України“, редакції українських часописей: „Діло“, „Українське Слово“, „Свобода“, „Наук. Товариство ім. Шевченка“, тов. „Просвіта“, тов. „Сільський Господар“, тов. „Бесіда“, „Народня Торговля“, „Учительська Громада“, „Відродженне“, „Загальна Культурна Рада“, „Жіноча Громада“, „Січовий Союз“, „Дністер“, „Карпатія“ і ин. Українські Січові Стрільці зложили срібний вінок. Над могилою перший промовляв проф. Ол. Колесса від імени культурних інституцій, потім говорили д. Носковський від У. С. Війська, др. Трильовський від Боевої Управи й радикалів, Микола Ганкевич від соціалістів, Михайло Лозинський від преси, панна Величківна від жіноцтва, д. Федь Федорців від молодіжки, делегат волинських Українців і инші.

Делегат волинських Українців промовив таким способом: „Ми, Українці Волині, висловлюєм свій невимовний жал з приводу смерти нашого незабутнього поета, учителя й горожанина. Складаємо свою велику пошану перед останками нашого великого патріота, який своїм огненным словом пробудив свідомість у нашім народі й показав йому шляхи до кращої будуччини. Ми, волинські Українці, пригноблені та збаламучені московським урядом, будучи натхнені творами нашого незабутнього поета, які проникають душу, пізнаєм, „яких батьків і чії ми діти“, пізнаєм свою батьківщину й осягнем давно наше бажане, наше самостійне становище. Ми твердо надіємося, що наш народ, перейнявши західну культуру на підставі своїх природних духовних багатств, устигне стати в ряді найкультурніших народів Європи. Маємо надію, що наш народ завдяки своїй свідомості стане, як се проречистими словами передсказав поет, самостійним господарем просторів від Бескида аж до Чорного моря й Кавказу“.

Похорон закінчив ся о 10 годині ввечері.

СУЧАСНІ ЛЕГЕНДИ.

Які слухи ходили?

Се було в перших місяцях великої війни. Тоді, коли довело ся перед переможною силою неприятеля опускати рідну країну, а йти між чужих, оглядати знищенне народнього доробку, глядіти в непевну будучність. Тоді то пригадали ми собі „союзницю“ Італію та запитували, що вона робить, де беть ся та чому не шле Австрії помочи. Зазначу, що в тих часах не було ні почти ні часописей, а вісти подавано з уст до уст, з голки повставали вилки, дивовижі ширили ся й між людьми. Що Італія не піде за Австрією, не знав ніхто, — може й добре, — натомісь ішли вісти, що виповіла ворогам Австрії війну. Говорено, що більше ніж мільон жовнів стоїть на французькій границі, — другий мільон йде до Галичини — й леда хвиля має впасти, як лавіна, на зади Французам. За пару день рознесла ся поголоска, що Італійці стоять на два дні маршу перед Парижем з полудня, а з півночі Німці. В Парижі мало прийти до революції. Нова управа просила цїсаря Вільгельма мира. Він натомісь зажадав таких грошей, що ледви чи Французи стільки назбирають. „Але мусять се зробити, хоч би й зазичити ся мали, бо Таліян надходить уже з полудня“. Се піддержувало нашого духа. Ми знали, що як візьмуть Париж, то все військо прийде сюди. Тож то наллемо Москалям тоді. Тимчасом ішли ми дальше на захід, а помочи

ні ду-ду. З Франції надходили день у день нові вісти. Французи просили цїсаря Вільгельма, щоб щось спустив. Він ані рух... Так і так — пише до них — або все, або не хочу нічого. Тоді війна дальше, а як скінчить ся для вас, побачите! Інші говорили, що Французи добре окопали ся, Париж перемінили в твердиню, закопали ся та ждуть. Як цїсарь Вільгельм побачив сі закони, велів стягати тяжкі гармати. Як ті прийдуть, — кінчила поголоска, — буде з Французами кінець.

Дні минали, ми подавали ся назад, а обіцяний другий італійський мільон не приходив. Чому? — питав один другого. Вияснювано, як хто знав. До розуму припала вістка, що в нас зазимно. Вони вже йшли, але з дороги завернули, не звикли до нашого клімату. Ще на весну або в літі в нас видержать, тож треба ждати весни. Тимчасом вони не будуть дармувати, підуть на французькі або англійські кольонії, заберуть їх, а коли їм нестане хліба, — бо відомо, що вони лиш тим стоять, — то мусітимуть просити мира. І ми ждали, а надією раділи, як діти.

А тимчасом зближали ся під Краків і щораз більше правдивих вісток доходило до нас. Ми довідали ся, що Італія не стала по стороні Австрії, що Німці мусіли залишити офензиву на Париж, що центральним державам замкнули море. Одначе оптимізм не опускав нас. Ходили й дальше слухи, що

справа ліпше стоїть, ніж виглядає „на око“. Що Італія явно не стала по стороні Австрії — се справа умовлена. Її кораблі довозять Австрії з Америки хліб, а вони самі рижі і каштани. А се більше значить ніж військо. Якби не така політика Італії, то чи не забракло-б нам на пару неділі їсти. А так назбираємо запасів аж до нових жнив і тоді сміяти ся будемо в кулак з необережності ворогів, що пускали морем італійські кораблі. Тоді й вона стане по стороні Австрії, але вже явно: а тоді: ой, не хотіли-б ми бути в шкірі неприятелів.

Ось такі вісти ходили між нами, хоч неправдиві, були добрі для нас. Вони були джерелом вічних надій і підпорою нашого духа в тих прикрих тяжких часах.

„Не має права“.

Коли стрінете ся колись з жовнірами мого полку, почувте густо-часто слова: „не має права“. Сі слова зродив наш жовнір на початку великої війни. Їх зміст великий, вони потіхою були для нас, успокоювали заколочене зневірою серце, привертали рівновагу духа серед тяжких хвиль життя й то все сі два слова. Не вірите?

Ми були під Львовом, коли російська повинь ішла з півночі та сходу. А скільки нас було? Дробина в порівнянні з російським морем. Ми не втратили надії, ми ждали на них, бо зробило ся в полку слово: „не має права“, з якого ми черпали надію, яке стало нас, підносило тут і там духа, коли упадав. Ніхто не питав ся чому, ніхто не жадав аргументів. Сі слова вистарчили, щоб влити надії: ділали, як чарівне слово.

Вже горіли Гаї, Чижиків, російські шрапнелі палили Винники; питав один другого, чи візьмуть Львів? „Не має права“ — була відповідь. І ніхто більше не питав. Кождий вірив у свої сили, кождий перецінював себе...

Ми в окопах, лихих окопах — се було в перших місцях — неокритих, без перепон, а Москаль бє, як найняв ся. Паде гранат тут і там густо-часто в самий окіп, стогнуть ранені. Кличуть санітетів, той молить ся, сей пише може останнє писаннечко до дому. Як видержимо сей град заліза? Чи удасть ся ворожий наступ? „Не має права“. І ми

простуємо ся, глядимо небезпеці в вічі, бо ми віримо, в словах: „не має права“ наш талісман.

І так усюди, цілі місяці, хоч значили ся невдачами. Хто знає нашу Одисею, хто перемандрував серед тяжких обставин декілька разів наш край, хто пізнав, що значить бути: вмученим, голодним, сплячим, хто відчував тяжкі втрати й удари, сей знає, в яким стані могла знайти ся наша душа. Але ні! Ми не падали духом, ми держали ся, а радше держало нас се закрите слово „Не має права“. Воно ділало на нас, як коло Володимира Волинського, так під Львовом, під Перемишлем і недалеко Кракова. Не опускало нас через цілу зиму, коли ми серед снігу та морозу муром станули поперек московській навалі, тамуючи осягнення її цілі. Ми сказали: ні! Дальше не має права Москаль іти.

А коли ми сю пробу видержали, коли не завели ся в нашій вірі в себе, зросло в силу наше „мане, текель, фарес“. Ми вірили в гарні часи, тліла в нас надія на будуче, ми не зарікли ся відискати страчене. З маєм пішло по нашій думці. „Москаль не має права“ й ми гнали його за Вислоку, Сян, Танву, Вепр і Буг, аж гень над Лісню на край біловіської пуці. Наша надія тріумфувала!

А коли нас кинено на полудне, над срібні води Сочі, ми звернули старе: „не має права“ против Італійців. І як прикро було нераз сидіти серед шаленого вогню артилерії, слухати стонів і зойків, дивити ся на кров і багатий посів смерти, ми все говорили: „не має права“. Сі слова прийняли ся в цілїм полку, пішли дальше, стали ся історичними. Знає їх і простий жовнір і штабовий офіцер. Чи їх кождий розуміє? Не знаю. Думаю, що розуміти не треба того, в що вірити ся, так само, як не випадє розбирати догми віри. — Кажете: не має права, — а чому? — Бо не має — отсе динока відповідь. І справедлива. Бо чи потреба доказувати се, що ділає сильнійше від доказів. „Не має права“ — се душа полку, а коли її присутність чуєть ся, чи-ж потреба доказувати? . . .

А живе в нас сильно пісня будучих днів, що так, як у Польщі „не має права“ Москаль бути, так само вже не довго „матиме право“ сидіти на Україні . . .

Др. Володимир Геринович.

Вісти.

Складайте жертви на волинські школи. Жертви посилайте на адресу: Кред. Тов. об. „Дністер“ у Львові, вул. Руська, ч. 20, на вкладкову книжечку ч. 9888 та рівночасно повідомляйте про се карткою Бюро Культурної Помочи, Львів, вул. Бляхарська, ч. 11, II пов.

Жертви на волинські школи, переслані через Союз визволення України. Складка на національні цілі в розпорядженні Президії Союзу: В. Сімович 10, Е. Турула 10, М. Голубець 10, О. Охримович 10, М. Чайківський 10, Р. Домбчевський 10, В. Левицький 10, О. Гнідий 10, разом 80 кор. З виразним призначенням на волинські школи: Ом. Гнідий 50, Сидонія Гнідий 20 кор. Через полонених у Фрайштадті — дохід з концерту в Раштадті 71·30 м., дохід з вистави в Раштадті 101·32 м. (в тім даток тов. ім. Тобилевича 23·50 м.), П. В. в Раштадті 21 м., дохід з концерту в Вецлярі 75·10 м., решта з складки під Великдень у Вецлярі 4·75 м., дохід з концерту в Зальцведелі 100·05 м., П. В. в Зальцведелі 26·48 м., дохід з вистави в Зальцведелі 67·70 м., разом 467·70 марок = 667·32 кор. Перечислені тут жертви в лучній сумі 817·32 кор. переслано дня 6 мая 1916 поштою переказом до тов. „Дністер“ у Львові, на книжечку вкладкову ч. 9888, в розпорядженні Бюро культурної помочи для українського населення зайнятих областей у Львові, Бляхарська 11.

Український вечір союзу німецьких пособників українських визвольних змагань „Україна“ в Вісбадені. Новий український вечір уладила „Україна“ на спілку з вісбаден-

ською філією Німецького колонізаційного Товариства дня 25 мая в величній готійській авлі тамошньої гімназії для дівчат. Др. Фальк Шупп мав виклад про Україну яко міст Німеччини до Сходу й ілюстрував його потім новими світляними образками з народнього життя. Вибрана публіка прийняла виводи референта з найгарячішим признаннем.

Український вечір у Кельні н. Р. Найблизший вечір союзу „Україна“ відбув ся 6 червня спільно з рядом місцевих товариських організацій. Попри виклад д-ра Фалька Шуппа співав д. Модест Менцінський з кельнської опери декілька українських пісень.

Противоросійський настрої у Харківщині. „Биржевыя Вѣдомости“ з 5 мая доносять: „Харківський губернатор подав своє чергове річне звітommєнне, в яким він між иншим докладно спинаєть ся на шкільній справі в харківській губернії й підкреслює своє незадоволення теперішнім станом справи народньої просвіти. „Школа“ — говорить ся в звітommєнню — лиш тоді зробить ся провідницею просвіти й морального відродження народу, коли зявлять ся учителі, для котрих поняття релігії та патріотизму будуть не пустим звуком, а самою істотою їх душі“.

Незадоволений губернатор і станом бібліотечної справи в губернії. „Хоч з сільських бібліотек“ — доносить він — і викинені всі книжки злочинного характеру, але все-ж каталоги книжок складані земствами в таким напрямі, що читанне сих книжок може збудити у населення неприязнь до всього рідного й російського, але в ніякім разі не може пробудити в нім почувань, необхідних для морального поступу громадянства“.

Се звідомлення викликало очевидно велике заінтересування в керуючих кругах, бо міністер народної освіти граф П. Ігнатієв сими днями дав пояснення з приводу звідомлення харківського губернатора, стараючи ся ослабити некорисне вражіння, зроблене сим звідомленням на правительство.

Організування громадських сил на Україні. „Новое Время“ з 19 мая повідомляє телеграмою з Києва: „Тут відбулися збори, які мають за ціль організувати краєвий комітет Союзу міст, котрий обійматиме міста київської, волинської, подільської, чернігівської, полтавської та херсонської губернії. В обсяг діяльності Союзу входить боротьба з дорожню, розвиток продукційних сил у краю та справи муніципальні, господарські й фінансові. В першу чергу має zorganizувати ся статистично-господарський відділ Союзу“.

3 Полісся. Кореспондент „Нового Времени“ пише в числі з 7 мая: Полісся се глухий, невідомий куток Росії. Села майже не мають получения з собою. Через те селяне, що говорять по білоруськи, українськи й московськи, не завжди розуміють один другого... Війна, Німець прийшов, але мешканці не хочуть відходити. Сірі Поліщуки, Білорусини міцно звязані з землею і їм трудно відірвати ся від неї. Вони держать ся при самих передових позиціях; під ostrілюванням ворога переганяють вони худобу, орють і сіють...

Отсе маємо цінне признание „Нового Времени“, що Білорусини й Українці не самі втікають перед Німцями, а силоміць заганяють їх у середину Росії.

Переслідування харківських Українців. „Утро Росії“ повідомляє, що в Харкові відбули ся численні труси, між иншим в одного з довголітніх діячів „Общества грамотности“ Настенкова. Після трусу напав Настенкова параліж і він умер.

Один з багатьох. Як пише „Утро Росії“, київський воєнно-окружний суд присудив на смерть Українця селянина Микиту Шанченка за узброєний опір військовій патрулі, причім смертельно ранено одного салдата та двох легко.

Російські робітники проти заборчих плянів Росії. Російська ліберальна преса жалуеть ся, що представники робітників у воєнно-промислових комітетах на чолі з Івосьовим виступили в обороні тої думки, що Росія має лише боронити ся, а не нападати на інші держави; дальше оборони не хочуть іти російські робітники.

Дальше заострення російсько-румунських відносин. „Новое Время“ пише: „Трудно собі уявити, щоб Румунія звязала себе економічною згодою, не рішивши на своїх тайних державних нарадах, що також її політика не йтиме супротив її економічних інтересів. Є цілий ряд посередніх ознак того, що Румунія все тісніше й тісніше звязує свою долю з центральними державами“. Головною з сих посередніх ознак уважає „Новое Время“ майбутній румунсько-болгарський торговий договір і твердить: „Політика пасивного піетизму дала вже сумні результати в Туреччині й Болгарії; давно вже було-б треба спробувати щось иншого з Румунією“. Як одну з перших мір, направлених проти Румунії, пропонує „Новое Время“ замкнення російсько-румунської границі.

Перед внутрішньою війною в Росії. З нагоди переслідування громадських організацій пише „Ръчь“ з 16 мая: „В керуючих кругах очевидно думають уже про момент, який наступить по скінченню війни. Там виникають побоювання, що громадські організації, які тепер ділають, захочуть функціонувати також у мирнім часі. А що в Росії пакує засада „не організування“, а „розбиття громадських сил“, то в міродатних кругах виникає питання, чи не почати-б боротьби проти громадських організацій уже тепер“. Говорячи про наради губернаторів, „Русское Слово“ приходить до висновку, що вони направлені не так на оборону краю, як більше, щоб напасти на громадські організації. „Від обо-

рони до нападу така була основна тенденція зїзду губернаторів“.

Мілюков про російські воєнні цілі. Перед одним з співробітників „Manchester Guardian“ заявив Мілюков ось що в Лондоні, де взяв участь у депутації членів Думи: „Ми вже не сумніваємо ся, що дарданельську проблему рішено між британським і російським правительством у російським дусі. Національні цілі Росії не були-б вповні здійснені без посідання Царгороду. Заявляємо, що Царгород мусить належати Росіянам вповні та без усякого застереження. Росія мусить одержати право збудувати укріплення над морськими проливами та замикати до вподоби переїзд воєнних кораблів. Коли забезпечимо собі дорогу через Дарданелі, не потребуватимемо шукати виходу на суші. Як що Царгород буде в російських руках, не завдаватимуть нам уже балканські держави ніяких тяжких проблем.“

Що торкаеть ся Польщі, моя партія і я думаємо, що Польща, правда, злучить ся з Росією, але вона дістане самостійну автономію й то правдоподібно на зразок іриського гомрулю. Одначе сю автономію мусять признати російські законодавні чинники, а не якісь чинники поза російським законодавством.“

На питання, чи в Росії береть ся під розвагу можливу втрату зайнятих Німцями західних російських областей, як заповів се державний канцлер, відповів Мілюков: „Ніколи. Ми зовсім годимо ся з нашими союзниками, що не може бути й ніякої мови про мир, поки щось таке грозить. Хочемо розторозити німецький мілітаризм. Мусимо зовсім змінити німецьку психологію й німецький устрій. Ми віримо твердо в се, що нема жадної певности для європейського миру, коли не розторозить ся Німеччини“.

Брехні св. Синода. У замітці „Про розповсюдження серед народу відомостей про звірства наших ворогів“ доносить „Колоколь“: „Св. Синод розіслав по парохіях указ про розповсюдження серед населення відомостей про звірства наших ворогів. Парохам приказано, щоб вони в церкві в своїх проповідях і розмовах з своїми парохіянами та салдатами, які мають іти в поле, навчали їх про ганьбу полону й обовязок кожної російської людини обороняти в теперішню тяжку годину свою вітчизну до останньої капли крови та оповідали їм про ті виключно тяжкі умовини, в яких знаходять ся наші полонені в Німеччині й Австрії, далеко від рідного краю сере чужого ворожого народу. Їх там знесилюють надмірними працями, над ними знуцають ся і катують їх запеклі вороги“.

Такими бабськими байками хоче Найсвятійший Синод застрашити російських салдатів, які здають ся у полон, щоб урятувати своє житте.

Другий загально-російський господарський зїзд. Другий всеросійський біржевий і сільсько-господарський зїзд являеть ся фактично зїздом боротьби з дорожню та недостачею засобів поживи. Зїзд обговорив докладно причини дорожні й недостачі засобів поживи та зазначив, що головними причинами сього ось що: 1. пониження курсу рубля, 2. недостача робочих рук, спричинена мобілізацією, а звідси походить зменшення продукції, 3. переведення реквізиції без участі представників торгівлі та промислу, що спричинювала инколи цілковите вичерпанне деяких товарів, 4. установлення максимальних цін і таксе без огляду на вартість сих продуктів у різних районах, 5. відсутність координації в діяльності окремих агентів влади між собою та їх замала компетенція в господарських справах, 6. репресії проти купецтва, які примусили багато старих фірм припинити торговлю, 7. обмеження прав мешкання та переїзду жидівської частини купецтва, яка не дає Жидам розвинути їх енергії та примітити потрібні способи, щоб зміцнити виміну товарів, 8. відсутність у деяких місцевостях Росії земських інституцій і незначний розвиток кооперації та консумційних товариств. Зїзд домагаеть ся усунення сих перешкод діяльності промислу й торгівлі.

Бібліографія.

✂ **Привіт Іванови Франкови в сороклітте його письменської праці 1874—1914.** Під таким заголовком появилася під вражінням смерті Франка літературно-науковий збірник, котрим за почином ювілейного комітету мали вшанувати Івана Франка українські й чужі письменники, публіцисти й учені в 1914 р. в сороклітте його письменської праці. Передмова вияснює причини, чому збірник появилася аж тепер і то ще неповний. Ось вона:

„Літературно-науковий збірник у честь Івана Франка з приводу сорокліття його письменської діяльності мав повстати в літку 1914 р. й обіймати: а) передмову ювілейного (літературного) комітету; б) бібліографічний огляд усіх писань Івана Франка; в) присвячені Ювілятові твори красном письменства; г) присвячені твори наукового змісту; ґ) спис жертводавців на ювілейний дар і рахунок приходів і видатків фонду, зладжений тов. вз. кред. „Дністер“ і „комітетом ювілейного дару“. Однак війна припинила вихід збірника. З вище означених відділів надруковано в цілості тільки третій (в) і четвертий (г), частинно вискладано другий (б). Після увільнення Львова годі було продовжати друкування збірника, наперед з огляду на загальний неспокій, на розрив зносин із закордонною Україною, далі з огляду на знищення друкарні, а головні задля сього, що автор бібліографії писань Ювілята (Вол. Дорошенко) не в силі був продовжати серед війни своєї трудної праці й тому комітет, що зайняв ся виданням, порішив відложити його вихід на перші хвили по війні. Однак тимчасом воєнне лихоліття урвало й нитку життя Ювілята.

В першій хвилі смутку після невіджалованої втрати рішили ми випустити в світ готові відділи збірника, літературний і науковий, як цілість, а все інше видати окремою книжкою аж по війні. Чистий дохід із продажі збірника, що був призначений на фонд ювілейного дару для Івана Франка, буде ужитий на відповідне пошанування його пам'яті.

У Львові 29 мая 1916.

За ювілейний літературний комітет: В. Гнатюк, І. Труш, С. Томашівський, І. Кривецький“.

На зміст „Привіту Іванови Франкови“ складають ся такі дві частини та з такими писаннями:

I. Літературна частина (ст. 1—183): 1. Ivanu Frankovi — Jana Roku (А. Cerného). — Изъ поѣздки на попелица Дунайской Сѣчи. Отрывокъ „Нирвана“ — В. Г. Короленка. — 3. Камъни. Идилія. П. Тодорова. — 4. Лука Чекинъ — М. Горькаго. — 5. Триптихъ — Лесі Українки (Єгипет). — 6. Хома Прядка — В. Винниченка. — 7. Ювілят — Т. Бордуляка. — 8. Народня поша — Леся Мартовича. — 9. Кров — Л. Журбенка. — 10. Таємниця Іванової душі — К. Галицького. — 11. Чорні птахи. Виривок — Юр. Кміта. — 12. Спогад — Уляни Кравченко. — 13. Децо й з моїх австро-руських споминок — Хв. Вовка. — 14. Моя пригода з шибеницею (спомин) —

Володимира Охримовича (Львів). — 15. Невикористаний скарб (спомини) Богдана Ярошевського. — 16. На святі Котляревського (згадки самовидця) — Сергія Єфремова. — 17. Мадарські переклади творів Івана Франка — Ю. Жатковича. — 18. Порфірій Мартинович (ескіз до портрета) — Івана Труша.

II. Наукова частина (ст. 1—390): 1. Децо про вийстя української народности — Хведора Коржа (Москва). — 2. Слїди скитської культури в Галичині — Володимира Гребеняка (Львів). — 3. Дві три замѣтки изъ области древнѣйшаго церковно-славянскаго перевода Ватрослава Ягича (Відень). — 4. Несторъ Лѣтописецъ — Алексѣя Шахматова (Петербург). — 5. Гомер у галицькій літописи Богдана Барвінського (Львів). — 6. Козаччина в політичних комбінаціях 1620—1630 рр. Івана Крип'якевича (Львів). — 7. Один момент під Зборовом 1649 р. Критичний нарис Стефана Томашівського (Львів). — 8. „Під протекцію кур'єрста“. До історії політики П. Дорошенка — Івана Кривецького (Львів). — 9. „Христос пасхон“. Львівські віршовані діяльости з 1630 р. — Василя Щурата (Львів). — 10. З старшої письменности Угорської Русі — Гіядора Стрипського (Будапешт). — 11. Еропеја bazylińska. Nieznany okaz literatury rusko-polskiej — Aleksandra Brücknera (Берлін). — 12. Два епізоди з історії боротьби Гедеона Балабана з львівським брацтвом — Федора Срібного (Львів). 13. Kotlarewskyj's Travestierte Aeneide — von Alfred Jensen (Стокгольм). — 14. Українські думи — Миколи Сумцова (Харків). — 15. Запропачена збірка угро-руських казок — Володимира Гнатюка (Львів). — 16. Z sennych widziadel ludzkości Jana Baudouina de Courtenay (Петербург). — 17. Український протиіпанський памфлет XVI в. „Історія о одномъ папѣ римскомъ“ — Михайла Возняка (Львів). — 18. З переписки письменників 1816-их років у Галичині — Титка Реваковича (Львів). — 19. Кандидатура Федьковича на посла — Ярослава Гординського (Львів). — 20. Основи відродження білоруського письменства — Іларіона Свенціцького (Львів). — 21. Povidky lidové o zkrocení zlé ženy Jiriho Polívky (Прага). — 22. Ярмарки на дівчата. Причинок до української етнології — Зенона Кузелі (Чернівці). — 23. Проба упорядкування українських говорів Івана Зілинського (Львів). — 24. Вокатив в українській мові — Евгена Тимченка (Варшава).

Збірник прикрашує портрет Івана Франка — мал. І. Труша, а також ініціали й орнамент з біблії Скорини XVI в. та стратинського євангелія XVII в.

Ukránia, ч. 7—8. Зміст: С. Реальність української політики й мадярщина; др. Ол. Маркі. Угорські причинки до історії Мазепи; Беля Килинте. Інтереси Угорщини й незалежна Україна; Юрій Подградський. Угорсько-українські історичні взаємини. V—VI.; др. Франц Фодор. Самостійна Україна; Варґа-Стрипський: Шевченко. До Основяненка; Стрипський. Петей і Шевченко.

Німецька преса про українську справу.

Здавало ся, що в біжучім році інтерес німецької преси до українського питання ослабне. Воєнні події на Сході від довшого часу не виказують нічого цікавого й нема великої надії, щоб там зайшла яка велика зміна.* Значить, здобутте

* Огляд написаний перед теперішньою російською офензивою на північно-східнім фронті.

України відсунено поки що на дальший плян. А даліше: „модність“ українського питання вже, здаєть ся, проминула, бо годі припускати, щоб мода тривала довше ніж один рік... А все-таки німецька преса не забула Українців. Навпаки. Статі, які тепер появляють ся, значно ліпші щодо якости по перших інформаційних статях з минулого року, які

носили саме на собі тавро модности, появляють ся тепер статі повні річевого змісту, які докладно аналізують українську проблему. Сей новий спосіб освітлювання української проблеми, — значно менше ефемеридний спосіб від попереднього, викликав потребу заложення нових органів, присвячених чи спеціально чи в великій мірі українському питанню. Сим способом повстала „Osteuropäische Zukunft“ на німецькій мові й „Ukraina“ на мадярській. Українське питання поглиблює своє значіння у пресі; се вказує на його силу та тривкість.

„До найважніших питань, які викликала світова війна та значіння яких вривуєть ся величезними огненними буквами у свідомість нас усіх, належать питання Сходу та полудневого Сходу Європи... Коли ми не станемо тепер по братерськи при боці народів європейського Сходу й полудневого Сходу, які з тугою звертають ся до наших культурних дарів і тільки у відсуненню півазійського московства бачуть свій рятуюнок, отся наша короткозорість стане нашим нещастем. Не знаємо, які правно-державні й політичні розв'язки принесе безпосередньо ся війна, але бачимо перед нами докладно дорогу, якою мусимо йти: нести на Схід культурну готовість Німеччини, її охоту до праці, улагодження в законі, праві й етичним світогляді, які увільнюють народи...“

Отсе вирибок з переднього слова в першій числі „Osteuropäische Zukunft“. Як бачимо, тон незвичайно теплий; не говорить ся тут про ніякі інтереси Німеччини на Сході, мотивом сього звороту до Сходу є: поміч тому братови. Дальше бачимо незвичайно сильне підчеркнення сих питань: недостача інтересу до них може стати нещастем... Наскільки скорше можна би звернути ті слова до чинників, які вже віддавна стоять перед українським питанням, не то що Німці, для яких сі питання є все будь що будь музикою будуччини.

Перша стаття в сім новім журналі носить титул „Das ukrainische Problem“. Автор її проф. університету з Тібінгену, др. Й. Галер (Haller). Багато інформаційного матеріалу, короткий огляд української історії й політичної еволюції. Сильно підчеркує автор значіння східної Галичини як українського піємонту, а властиво проф. Галер висловлюєть ся тут зовсім справедливо значно обережніше: східна Галичина мусить бути українським піємонтом, коли стане українською. На кінці дає автор коротке в'яснення, чому українське питання стало тепер для Німеччини актуальне: „В кождім разі не сміємо вже довше замикати очей перед сям фактом, що існує українська проблема, яка для Німеччини має як найбільше й безпосереднє значіння. Бо від способу, як до неї візьмуть ся, а може й розв'яжуть її, буде залежати, чи Німеччина матиме на своїй східній границі на цілу будучність до діла з сусідом грізної сили, сили, котра з часом з щораз більшою неминучістю зросте на вбійчу перевагу...“

Др. Евген Левицький пише в сім самім числі про інтернаціональне значіння України (Die Ukraine in internationaler Auffassung). Отсе значіння має свою причину в географічній положенню краю. Україна вривуєть ся клином у східно-європейське славянство й ділить московську північ від полудневого славянства й Балкану, з другого боку творить широкий, безперервний міст з середньої Європи до Азії. Не дивно, що сей географічно важний край спричинював здавна апетити сусідів: Поляків і Москалів. По прилученню України до Московщини — дістала остання імперіалістичний розгін — і простягнула руку по Царгород. Опісля переходить автор уже по більшій часті загально відомі проби зближення України до інших європейських держав.

У статі „Die wirtschaftliche Bedeutung der Ukraine“ підносить автор О. Кеслер (O. Kessler) — величезне економічне значіння України. Показуєть ся, що головню Росія та Балкан достарчають Європі збіжа. Тому, що корінна Московщина не тільки не експортує ніякого збіжа, а ще потрібне ввозу, то ціла сума збіжевого вивозу припадає на Україну. В часі війни достарчала Америка й Аргентина збіже

для Європи, бо Дарданелі були замкнені. Одначе сей імпорт з Америки, не вважаючи на все напруженне, не доходив до попередніх висот і лишив ся яких 20% поза цифрою зперед війни. Саме недоставало тут експорту з України. Україна, як бачимо, є також і шпихлірем Європи. Потім займаєть ся автор докладно українськими пристанями над Чорним і Азовським морем (Одеса, Акерман, Миколаїв, Севастополь, Херсон, Керч і т. д.), головню Одесою, й подає статистичні таблиці з експорту й імпорту до сих пристаней. Отся стаття поміщена в чч. 1—2 „Osteurop. Zukunft“.

Два перші числа сього журналу приносять дальше цікаву статю К. А. Фішера про Німців на Україні (Die Deutschen in der Ukraine). Про Німців у Галичині маємо дуже добру книжечку пастора Zöckler-a.* Сим робом дістаємо повний образ німецької колонізації на всіх українських землях. З 2 1/2 мільонів російських Німців мешкає 750.000, значить, майже одна третина на Україні. Відносно найменше мешкає в чотирьох корінно-українських губерніях: київській, харківській, чернігівській і полтавській. На Поділю живе коло 200.000 Німців, найсильніше заступлений німецький елемент у полуднево-українських губерніях: бесарабській, херсонській, таврійській (з Кримом), катеринославській і донській області. Тут мешкає коло 500.000 Німців. Найбільша імміграція Німців припадає на початок 19 століття, коли заселявано т. зв. Нову Росію. Колоністи мали великі свободи, свою далекойдучу автономну самоуправу по селах, були вільні від військової служби, тим то й не дивно, що велика скількість Німців з Віртембергії, Бадену, Ельзасу, Швейцарії та Баварії виемігрувала до сього нового краю. Головне зайняття німецьких колоністів на Україні — хліборобство. Політично слабо зорганізовані, майже не відчувують спільности з старим краєм, називають себе залюбки „Rußländer“ в протиставленню до Німців зі старого краю, яких називають „Deutschländer“. Аж останніми часами, коли зачала ся чорносотенна-націоналістична аїтація, зачинає зростати політична свідомість у колоністів. Що зрештою справа так зле не стоїть, видно з того, що Німці-колоністи з України мають чотирьох послів у Думі, мають також досить поважну пресу: щоденну Odessaer Zeitung, яка вже виходить 53 роки, „Deutsche Rundschau“, „Bürgerzeitung“, „Landwirt“, „Botschafter“, „Friedensstimme“ і т. д.

Крім сих більших статей знаходимо в двох перших числах короткі інформаційні статі: „Ukrainische Legionäre“ д-ра Е. Левицького (ч. 2), „Ukrainische Salzindustrie“ (ч. 1) — та короткі звістки: „Недоля збігців на Україні“, „Протест Литовців і Українців“, „З Волині“ (ч. 1); „Українці в публичній службі в зайнятих областях“, „Заложення українського університету“, „Український конгрес в Америці“, „Заложення мадярської часописи для українських справ“ — та вкінці цікаву звістку за „Ділом“ п. з. „Українська заява зперед 50 літ“. Мова тут про еуніціацію одного закордонного Українця в галицькій „Меті“ в р. 1864, в якій зазначаєть ся виразно австрофільське становище та бажання прилучення України до Австрії.

Маємо дальше перед собою одну з найбільше прозорих і річевих статей, які появили ся в українській справі. Се стаття А. К. під заголовком: „Світово-політичні завдання Німеччини“, яку надруковано в угорьськім журналі „Молода Европа“ (Das junge Europa, Kelat Népe) ч. 11—12. Про автора, який укринаєть ся під криптонімом А. К., пише редакція, що се „в області теоретичної та практичної політики відома й заслужено поважана угорьська особистість“. Під заголовком статі стоїть поясненне: „одно угорьське бажанне“ (ein ungarischer Wunsch) — і ми справді мусимо тішити ся, що й серед мадярської нації є люде, котрі розуміють вагу українського питання. Головне завдання теперішньої війни зробити кінець на всі часи російським заборчим змаганням на орієнті; царському імперіалізмови. Дальше: щоб

* Dr. Th. Zöckler: Das Deutschtum in Galizien. Dresden, 1915. Гл. рецензія у „Вістнику С. В. У.“ ч. 89—90.

Німеччина стала світовою силою, мусить дістатися на Середземне море — дорога провадить в сім випадку через Чорне море. І одна і друга задача вимагає відірвання України від Росії. Відірвання тільки самої Польщі ніяк і ніколи не зломить російського імперіялізму. Тільки відірвання України може знищити ту величезну регенераційну силу Росії, яка проявила ся найкраще в тім, що в десять літ по страшних манджурських поразках Росія готова була до нової війни. Відірвання тільки самої Польщі викличе в Росії пекуче бажання реванжу, небезпечніше ніж французьке, бо французьке населення зменшується, а російське протилежно зростає.

Вже Бісмарк через свого публіциста Гартмана підчеркнув значіння відірвання України. Від часу Бісмарка отсе питання набрало без порівняння більшого значіння, Німеччина має тепер значно ширшу світово-політичну програму, в яку входить і опанування морей: між иншим Середземного й Чорного. Автор ставить такі три задачі ново-німецької світової політики, які всі три можна звести в основі до головної задачі: визволення України: 1. Німеччина побороє абсолютистичне морське володіння Англії; тому, що годі її побити на північній морі (Nordsee), треба заціпити Англію на Середземному морі. 2. Дорога до Середземного моря замкнена Гібральтаром, тому треба до нього дістатися ся іншою дорогою. Ся дорога провадить через Чорне море, вихід якого Босфор і дарданельський пролив знаходяться в руках союзників. 3. До Чорного моря доходить ся через Україну й тому треба вирвати її цареві та відновити стару київську державу.

Отсю гарну та прозору політичну конструкцію можна коротко висловити в кількох словах: Через Україну до Чорного моря, з Чорного моря до володіння над Середземним морем. А з Середземного моря відтяти Бритійцям дорогу до Єгипту й Індії, а тим самим зробити їх зовсім безсильними. А далше: через здобуття Чорного моря зискує Німеччина одержання з Туреччиною, яка їй конче потрібна в боротьбі за суецький канал, отсей головний стовп британського світового володіння.

Статя угорського політика ставить віднову української держави в центрі світової політики Німеччини. Зручна сміливість, а при тім глибоко переконуюча правдоподібність сеї політичної конструкції зраджує вмилу руку, а властиво інтелігентну голову сеюго політика.

В часописи Pusterthertaler Bote (виходить у Брунеку в Тиролі) з д. 26 січня поміщує Льотар Венде інформаційну статю під заголовком „Die Ukraine“. Чотири влучно дібрані ілюстрації доповнюють і пояснюють зміст. Автор подає коротко історію України аж до нещасливого повстання Мазепи. Закінчує свою статю домаганням відірвання України від Росії. Коли хочемо влучити панславизм в його найбільшій місці, вирвати йому ґрунт зпід ніг, в такім разі треба відірвати 32 мільйонів Українців від Росії, треба Україну, на якій стоять тепер війська Німеччини й Австро-Угорщини в побіднім бою проти російської армії Іванова, зробити граничною мархією проти азійсько-московської навали. Бо Українці, другий щодо великості народ славянського племені, мають свої зовсім окремі інтереси, які різнять ся сильно від інтересів инших Славян, а навіть з ними зовсім не годять ся. Історія доказує! Українці бороли ся все проти славянських народів, проти Москалів і Поляків, ніколи проти Герман, в яких вони все шукали помочи, щоб мати можливість захвати свою національну окремішність“.

Др. Гіядор Стрипський, редактор журналу „Ukránia“, подає в Neues Pester Journal з д. 14 січня статю під заголовком: „Угорщина й українське питання“ (Ungarn und die ukrainische Frage). Українці належать до найблизших сусідів Угорщини, історичні традиції лучать також почасті ці дві сусідні нації. Українська проблема має незвичайно велике значіння для Угорщини, можна сміло сказати, що від її розв'язки залежить бути або не бути Угорщині в такій формі, як вона тепер існує. Російський імперіялізм змагає по лінії Радивилів—Львів—Ужок—Будапешт—Река до Ад-

рійського моря. Коли центральні держави не сотворять з України заборолу проти російського імперіялізму, то Угорщині може грозити повна загибля.

„Donau Temes-Bote“ (Pancsova, Угорщина) з 16 січня поміщує довшу нотатку про продукцію збіжжя та про економічні товариства на Україні (Die Getreideproduktion und die wirtschaftlichen Vereine in der Ukraine). Зі здобуттям українських земель відкривається ся для центральних держав правдивий шпихлір. Бо Україна продукує 33% всього російського збіжжя, крім того щодо якості се збіжжя найліпше в Європі (має найбільше білковинних субстанцій до 20%, коли инші європейські роди мають тільки 9—12%).

„Frankfurter Zeitung“ з д. 18 січня приносить фейлетон під заг.: Ruthenisches Bauernhaus (українська селянська хата). Автор є Norbert Jacques. Фейлетон в яким оповідає ся про вражіння автора в українській сільській хаті, носить на собі белетристичну марку, написаний з таким теплом для нашого сільського народу, що може зднати для нас деякі симпатії.

А отсі симпатії, хто знає, чи не мають більшого значіння ніж розуміння „нагоди інтересу“, яку вимагають ся доказати всякі політичні статі. Автор любить ся звичайми наших селян, бачить у рівномірности й гармонії сих звичаїв деякий стиль, стару культуру. Дивує його вроджена інтелігенція, й коли вона проявляє ся ще до того в такій гарній жінки, як його хазяйка, він просто захоплюється: „Селянка оповідає, як гірський потік, непогамовано, гарно й сильно. Вона доторкується мене при тім рукою, щоб зв'яз між моєю душею та її словами була сильніша й тепліша... Слухаю її довгих, чужих бесід і бачу рівномірні, мальовничі рухи, які йдуть за її словами... Стиль є в усім тім, культура...“ Се той самий тип українського селянина з вродженою культурою, яким одушевляв ся Гантгофер, той самий, про який з троха меншим одушевленням, але тим більшим здивуванням говорить Свен Гедін:* „Я даю звичайно дещо моїм моделям (при рисуванні), але ці селянські дівчата відмовили ся від мого дарунку. Вони були так само горді та шляхотні, як веселі та приязні... Що ви сказали-б про сільські дівчата, які вас нагло питають, чи Ібзен є Шведом чи Норвеждем — а чи Сельма Лягерлеф Норвежка чи Шведка?.. Коли людина дякує їм за позування та стискає руку на прощання, то кланяється їм з капелюхом у руках, називає їх панянками та впевнює, що не забуде ніколи їх та їх краю!“ Се той самий тип, що витворив народні думи, се та жінка з „стилем і культурою“, вишивки якої впроваджують в одушевлення дигтингованих віденських пань! Се той тип, який є корінем нашої нації, в сім коріні надія на однову, хочби які пусті й порожні були „вершки“ нашого національного життя...

* Sven Hedin: Nach Osten! 1916 — мале виданше.

Зміст: В сороклітте ганебного указу против українського слова. — Др. Лев Ганкевич. Володимир Дебогорій-Мокрєвич. — Н. В. Фінляндське питання. — Др. Ос. Назарук. Підхорунжий У. С. С. Володимир Свідерський. Проба характеристики (Докічене). — Перша українська школа на Волині. — У. С. С. Юра Шкрумеляк. Іронія весни (вірш). — Похорон Івана Франка. — Др. Володимир Ієринович. Сучасні легенди: Які слухи ходили? „Не має права“. — Вісти: Жертви на волинські школи. Український вечір союзу німецьких пособників українських визвольних змагань „Україна“ в Вісбадені. Український вечір у Кельні н. Р. Противоросійський настрій у Харківщині. Організування громадських сил на Україні. З Полісся. Переслідування харківських Українців. Один з багатьох. Російські робітники проти заборчих плянів Росії. Далше загострення рос.-рум. відносин. Перед внутрішньою війною в Росії. Мілюков про рос. воєнні цілі. Брехні св. Синода. Другий загально-рос. господ. зїзд. — Бібліографія: Привіт Іванови Франкови в сороклітте його письменської праці 1874—1914. Ukránia, ч. 7—8. — Німецька преса про українську справу.

Відповідає за редакцію: Волод. Біберович.

З друкарні Адольфа Гольцгаузена у Відні.